

Miisa-Maria Haapoja

Moniammatillisesti tuotettu kulttuurihyvinvointi sosiaalialalla

Opinnäytetyö

Kevät 2020

SeAMK Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Sosionomi (AMK)



SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK) -tutkinto-ohjelma

Tekijä: Miisa-Maria Haapoja

Työn nimi: Moniammatillisesti tuotettu kulttuurihyvinvointi sosiaalialalla

Ohjaaja: Katariina Perttula

Vuosi: 2020

Sivumäärä: 48

Liitteiden lukumäärä: 4

Nykyään taiteen soveltava käyttö moniammatillisesti hyvinvointiin liittyvissä tarkoituksissa on vallalla oleva suuntaus ja liittyy ilmiöön nimeltä taiteistuminen. Moniammatillisuus on työtapa, joka on vakiinnuttanut asemansa työtä helpottavana menetelmänä sosiaalialalla ja tarjoaa lisäksi väylän oppia uutta ja syventää ammattitietojaan ja -taitojaan.

Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli tehdä opas moniammatillisesti kulttuuria ja taidetta tuottaville sosiaalialantoimijoille. Kiinnostus taide- ja kulttuurilähtöisiin menetelmiin kasvaa. Kulttuurihyvinvointi osana sosiaalipalveluita on vahva suositus kulttuuripolitiikan taholta ja kehittämistyöni tulokset kuvaavat osaltaan uudenlaista ammatillista osaamista tällä alueella valtauttaen sosiaalialan ammattilaista teorian ja käytännön ohjeistusten myötä kulttuurihyvinvoinnin tuottamiseen. Ilman moniammatillisuutta ilmiötä ei kyetä toteuttamaan sen nykyisessä laaja-alaisuudessaan ja siksi käyttöön otetaan uusia yhteistyörakenteita. Oppaan on tarkoitus auttaa sosiaalialan työntekijää toteuttamaan nykyaikaisia taide ja kulttuurilähtöisiä innovaatioita moniammatillisesti asiakkaiden hyvinvoinnin lisäämiseksi. Moniammatillista kulttuurihyvinvoinnin tuottamista tullaan todennäköisesti kasvavissa määrin hyödyntämään tulevaisuudessa sosiaalipalveluissa. Opas on tarpeellinen, sillä nykyisellään ei ole riittävästi helposti hyödynnettävää ja löydettävää ohjeistusta aiheesta kasvavaan tarpeeseen.

Opinnäytetyö pyrkii vastaamaan esimerkiksi sellaisiin aihepiiristä nouseviin kysymyksiin, kuin millaisia kulttuuri- ja taidelähtöisiä palveluita tai tuotteita sosiaalialan toimija voisi tarjota asiakkailleen yhteistyössä taide- ja kulttuurialojen kanssa ja millä menetelmillä ja mitä sosiaalisia hyvinvointivaikutuksia tällaisella kulttuuri- ja taidetoiminnalla voidaan aikaansaada sosiaalipalveluiden asiakkaille.

Avainsanat: moniammatillisuus, kulttuuri, taide, sosiaalinen hyvinvointi

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Author: Miisa-Maria Haapoja

Title of thesis: Multi-Professionally Realized Cultural Wellbeing in the Social Field

Supervisor: Katariina Perttula

Year: 2020

Number of pages: 48

Number of appendices: 4

Interprofessional orientation of arts in wellbeing is a modern and recommended way of working in social services which is the main result of my thesis. Interprofessional collaboration has established itself as a method of facilitating work in many fields, such as culture and social services. Moreover, it provides a way to improve and deepen one's professional knowledge and skills to work in a multi-professional way.

The adaptation of art in social care is related to the phenomenon called artification. The thesis considers how the arts affect social targets of wellbeing and how to use applied arts in a multi-professional way to achieve these targets.

The final product of this practice-based thesis is a guide for interprofessional work base for the role of the arts in improving health and well-being. The guide is useful because interprofessional work is a challenging way of working and there is not enough helpful well-designed information about the subject for a growing need.

Thesis answers questions such as what kind of cultural services/products could a social operator offer to its clients in cooperation with the arts and culture and by what methods.

Keywords: interprofessional collaboration, arts in health, well-being, social determinants

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuvioluettelo.....	6
Käytetyt termit ja lyhenteet	7
1 JOHDANTO	9
2 YHTEISKUNNALLINEN JA POLIITTINEN VIITEKEHYS	10
3 HYVINVOINTIA TAITEEN JA KULTTUURIN KEINAIN SOSIAALIALALLA	13
3.1 Taiteen ja kulttuurin merkitykset sosiaalialalla	13
3.2 Taiteen ja kulttuurin tuotantomallit sosiaalialalla	15
4 TAITEEN JA KULTTUURIN ASEMA NYKYÄÄN	19
4.1 Kohti uutta ajattelua	19
4.2 Arjen kulttuurisuus.....	21
4.3 Kulttuuri kunnan peruspalveluna	21
5 MONIAMMATILLINEN TAIDE- JA KULTTUURITOIMINTA.....	23
5.1 Taidekoulutuksen määrän lisääminen.....	23
5.2 Yli sektorirajojen.....	24
6 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSIN KUVAUS	30
6.1 Toteutustapa	30
6.1.1 Teoriaosan sisältö ja rakenne	30
6.1.2 Oppaan sisältö ja rakenne	31
6.2 Toteutuksen aikataulu	34
6.3 Työn tavoitteet ja niiden saavuttaminen	36
6.4 Palaute.....	38
7 POHDINTA	39
7.1 Johtopäätökset.....	39
7.2 Lähteiden arviointi.....	42
7.3 Jatkoimenpiteet	42

LÄHTEET	44
LIITTEET	49

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Kulttuurin ja taiteen tavoitteellinen matka osaksi jokaisen elinpiiriä ja hyvinvointia tuottavia aloja Suomessa	12
Kuvio 2. Taidetoiminnan ja terveyden yhteydet.....	15
Kuvio 3. Moniammatillinen yhteistyö rajanylityksinä.....	27

Käytetyt termit ja lyhenteet

- Moniammatillisuus** Klassisen määritelmän mukaan (Katzenbach & Smith 1993, 45) moniammatillisuus on tiimityöskentelyä. Tiimin jäsenten taidot täydentävät toisiaan ja työlle voidaan määritellä yhteinen tarkoitus, johon ollaan sitouduttu.
- Hyvinvointi** Klassinen määritelmä hyvinvoinnin ulottuvuuksista Allardtin (1976) mukaan: 1) elintaso 2) yhteisyyssuhteet 3) itsensä toteuttaminen.
- Kulttuuriset oikeudet** Suomen perustuslakiin kuuluvia sivistyksellisiä oikeuksia, kuten taiteen vapaus ja oikeus kulttuuriin. Kulttuuriin oikeuksiin voidaan katsoa lisäksi kuuluvan Unescon kulttuurista moninaisuutta koskevan julistuksen (2001) ja YK:n julistuksen (1989) 27. artiklan.
- Taiteistuminen** Ilmiö, jossa taiteen ja muun maailman rajat sumentuvat taiteeseen ja taiteellisuuteen liitetyn kokeiluvuuden käytön myötä. Taiteistuminen syntyy, kun taidetta käytetään kokeilevasti yhteyksissä, jossa niin ei olla alun perin tehty. Mitä useamassa yhteydessä taidetta voidaan käyttää, sitä enemmän voidaan pohtia mitä tapahtuu itse taiteelle. (Levanto, Naukkarinen & Vihma 2005.)
- Kulttuurihyvinvointi** Ihmisen merkityksellistä toimintaa taiteen ja kulttuurin parissa sisältäen arjen kulttuurisuuden. Hyvinvoinnin vaikutukset ilmenevät jokaisen omassa taidesuhteessa ja koko elämän ajan. Ihminen ymmärretään olentona, jolla kulttuurisia tarpeita ja oikeuksia. Tarpeiden ja oikeuksien täyttyminen ja toteutuminen aikaansaa kulttuurihyvinvointia. (Lilja-Viherlampi L., Rosenlöf A., 2019.)

Kulttuurihyvinvointipalvelu Kuuluu taiteen, kulttuurin, sosiaali-, terveys- ja kasvatustyön ammattilaisten moniammatillisesti toteutetun yhteistyön piiriin. Palvelut nähdään osana terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen palveluita kaikissa ikäryhmissä. Kulttuurihyvinvointipalveluissa yritetään tavoittaa myös heitä, jotka ovat vaarassa jäädä yleisen kulttuuritarjonnan ulkopuolelle. (Lilja-Viherlampi L., Rosenlöf A., 2019.)

Taidelähtöinen menetelmä Yleiskäsite eri työ- ja taidemuodoille. Käytetty Suomessa 1990-luvun puolivälistä alkaen sosiaali- ja terveysaloilla. Soveltuu mm. käyttäjälähtöiseen tuotekehittelyyn. Tyypillistä on, etteivät käyttäjät ole taiteen ammattilaisia. Taidelähtöisiin menetelmiin perustuva toiminta tapahtuu yleisimmin rajapinnoilla: esim. hallinnon, yksityissektorin sekä tieteen ja taiteen alojen leikkauspisteissä. (Vilhunen 2014, 50.)

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tavoitteena on opastaa ja rohkaista sosiaalialantoimijoita moniammatilliseen kulttuuri- ja taidetuotantoon, jonka keskiössä ovat sosiaalipalveluiden asiakkaat sekä antaa työssä tarvittavaa tietoa kulttuuri- ja taidetoiminnan hyvinvointivaikutuksista. Opinnäytetyöni tekotavaksi määräytyi toiminnallinen opinnäytetyö, sillä halusin tehdä oppaan monialaisesti hyvinvointikulttuuria tuottaville sosiaalialan toimijoille, sillä moni ehkä kokee, ettei taide ja kulttuuri ole sitä ominta alaa. Moniammatillisuus on lisäksi haastava työtap ja vahvaa traditiota ei ole täysin kehittynyt sosiaalientän ja taide- ja kulttuurientän välisiin yhteistyömuotoihin, joten ohjeistus on tarpeen.

Työ esittelee taiteen ja kulttuurin sosiaalsiin tekijöihin liittyviä hyvinvointivaikutuksia. Hyvinvointivaikutukset ovat tärkeä tiedostaa, sillä taide- ja kulttuurilähtöisiä menetelmiä hyödyntämällä voidaan saavuttaa sosiaalialan omia tavoitteita. Lisäksi tietämys aiheesta voi auttaa saamaan omalle työlle rahoitusta.

Opinnäytetyön teoriaosuus alkaa yhteiskunnallisen viitekehyksen tarkastelulla, josta siirrytään pohtimaan tarkemmin taiteen ja kulttuurin merkityksiä sosiaalialalla sekä sitä, miten taidetta ja kulttuuria tuodaan sosiaalipalveluiden asiakkaille. Toinen osio koostuu taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallisesta asemasta nykyään ja sen vaikutuksista kulttuurin ja taiteen kuluttajiin. Kolmannessa osiossa käsitellään moniammatillisuutta työtapana. Lopuksi kuvataan kehittämistyön prosessia ja pohditaan prosessin onnistuneisuutta ja töystä nousseita ajatuksia.

Opinnäytetyön lopputuotoksena sosiaalialantoimijan tueksi on kehitetty opas monialaiseen kulttuurihyvinvoinnin tuotantoon. Opas ohjeistaa toimintamalleihin, joita sosiaalialan työntekijä voi käyttää sosiaalisten innovaatioiden suunnittelun työvälineinä hyödyntäen taidetta ja kulttuuria voimavaraistaakseen asiakasyksilöjä ja -yhteisöjä sekä tuottaakseen heille sosiaalista hyvinvointia nykyisen tasa-arvoajattelun mukaisesti.

2 YHTEISKUNNALLINEN JA POLIITTINEN VIITEKEHYS

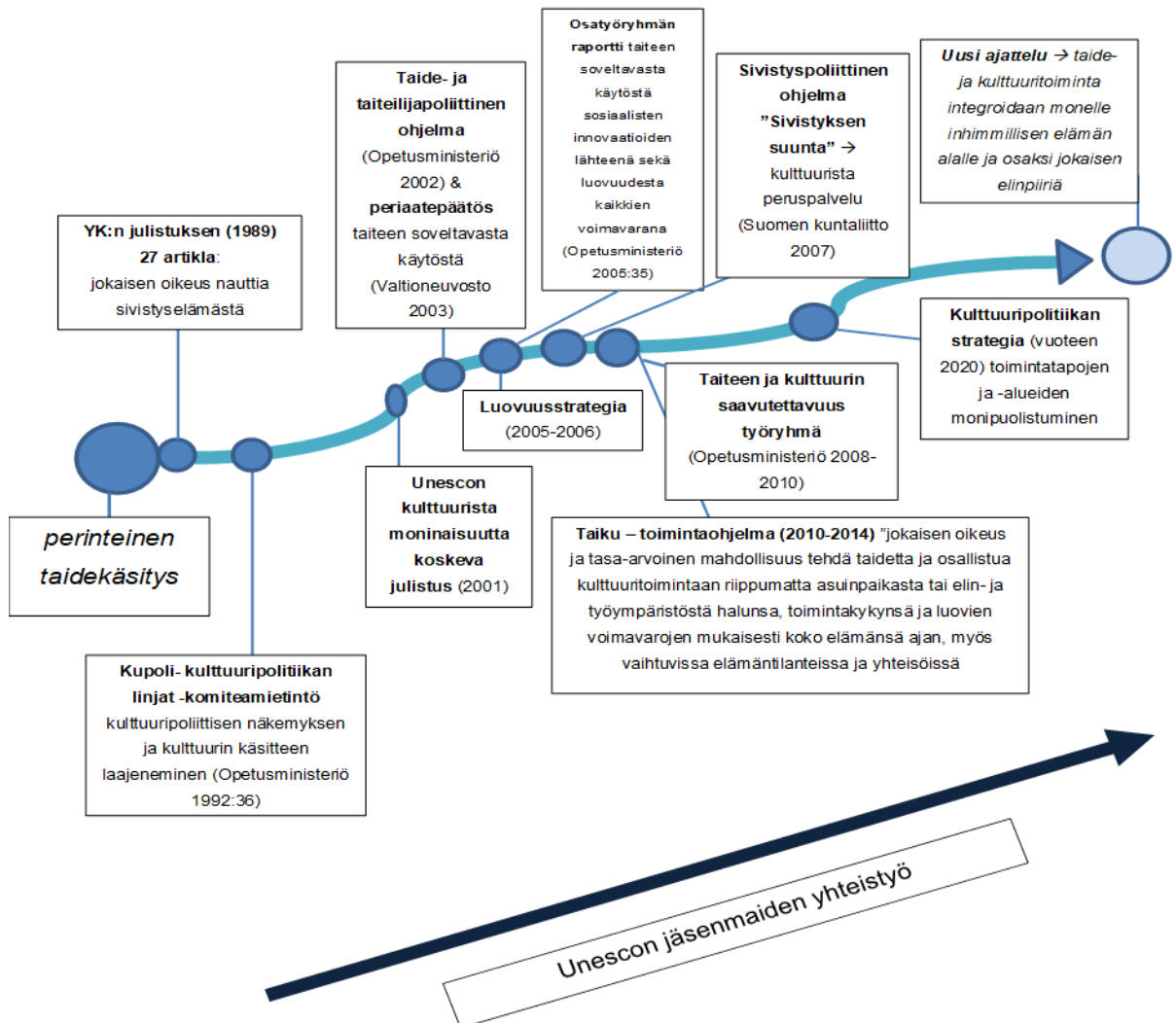
Suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa pyrkimykset terveyden ja hyvinvoinnin tasa-arvoisuuteen taustoittavat hyvinvointiyhteiskunnan toimintaa. Vallalla on uusi hyvinvointiyhteiskunnan suuntaus, jossa kulttuuri on noussut marginaalista osaksi demokratiaa tehden taiteesta ja kulttuurista arkilähtöisen osan jokaisen hyvinvointia (Unescon kulttuurista moninaisuutta koskeva julistus 2001).

Reilu kymmenisen vuotta sitten tapahtui muutoksia kuntien opetus- ja kulttuuripalveluissa, kun kulttuuri määriteltiin tällöin kunnissa peruspalveluksi (Sivistyspoliittinen ohjelma 2007, Liikasen 2010, 32 mukaan). Kulttuuripalvelut tulivat vahvemmin osaksi moniammatillisia verkostoja myös sosiaali- ja terveysalalla. Suomessa taide- ja taiteilijapoliittisessa ohjelmatyössä (2002, Liikasen 2010, 31 mukaan) on vakiinnutettu kulttuurin ja taiteen roolia osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa, ja taide ja kulttuuri on vähitellen ymmärretty yksilön ja yhteisön voimavarana. Taustalla vaikuttaa YK:n julistus (1989) ja Unescon julistus (2001), jotka ovat luoneet vahvan pohjan myöhemmälle taiteen ja kulttuurin soveltavalle käytölle yhteiskunnassa. Taiteen käyttö muuhun kuin sen alkuperäisiin tarkoituksiin, kuten nykyään hyvinvointia aikaansaava käyttö, muualla kuin taiteen omilla kentillä, mitä tänä päivänä ovat sosiaali- ja terveysala, kuuluu ilmiöön nimeltä taiteistuminen. (Liikanen 2010, 10-11, 30-34.)

Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista on kertynyt myös runsaasti tutkimustietoa, sillä asiaa on tutkittu paljon. Uusi tietämys taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista on edistänyt kulttuuritoiminnan lisäämistä osaksi hyvinvointipalveluita. Kulttuuripolitiikassa, kuten hyvinvointiin ja kulttuuriin liittyvissä toimintaohjelmissa, on osattu aiempaa paremmin myös tietoisesti nostaa tavoitteiksi osallisuuden lisääminen, terveyserojen kaventaminen sekä koulutuksen ja kulttuurin keskeinen asema syrjäytymisen vähentämisessä ja nivoa ne osaksi yhteistä päämäärää: tavoitteena on edistää terveyttä ja hyvinvointia kulttuurin keinoin. Käytännössä tämä on merkinnyt esimerkiksi kulttuuriin liittyvää yhteistä opetusta kulttuuri- ja taidealojen sekä sosiaali- ja terveysalan ammatteihin johtavissa koulutuksissa. (Liikanen 2010, 10-11, 30-34.)

Yllä kuvatun kehityksen seurauksena sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaille on alettu tarjota mahdollisuuksia kulttuurin ja taiteen kokemiseen hyvinvointinsa tueksi. Tätä on edistänyt myös taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmityön pohjalta tehty periaatepäätös (2003). Taiteilijoiden palkkaaminen sosiaali- ja terveydenhuollon puolelle on alkanut vahvistua hyvinvoinnin tuottamisen mallina sosiaalialalla. Taidetta alettiin käyttämään enemmän sosiaalialalla, kun luovuusstrategian ohjelmityön osatyöryhmien raporteissa (Opetusministeriö 2005:35, Liikasen 2010, 31 mukaan) todettiin taiteen soveltavan käytön olevan sosiaalisten innovaatioiden lähde. Esille nostettiin myös monitieteinen, -taiteinen ja ammatillinen toiminta niihin liittyvine koulutuksineen mahdollisuutena kehittää osaamista hyvinvointialan ammattiteissa. (Liikasen 2010, 30-34.)

Suomi on ollut politiikkaohjelmien ja rakenteiden tasolla taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia - toiminnan edelläkävijä varsinkin poikkihallinnollisessa yhteistyössä (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:34). Tästä kertoo esimerkiksi maailman terveysjärjestö WHO:n päätös pitää ensimmäisen taiteen, terveyden ja hyvinvoinnin yhteyksiä käsittelevän tutkimusraporttinsa julkaisutilaisuus Helsingissä. Suomi on hyvinvointivaltiona sitoutunut pysymään ajan tasalla edistyvissä ihmisoikeuksissa, joiden suuntauksena on tuoda kulttuuri tasa-arvoisesti osaksi jokaisen elämää ja hyvinvointia. Jatkuvaa muutostyötä on tehty esimerkiksi periaatepäätöksin, poikkihallinnollisten toimintaohjelmien ja niitä edellyttävien tilattujen selvitysten, kulttuuripoliittisten strategioiden ja asetettujen työryhmien avulla (kuvio 1). Valtiovallan tasolla varsinkin opetusministeriö on ollut isossa roolissa muutostyössä, jossa taidetta ja kulttuuria ollaan tuoreiden selvitysten ja toimenpide-ehdotuksin lähdetty viemään muille kentille, esimerkiksi hyvinvointialoille. Monipuolisen kulttuurin keinoin voidaan saavuttaa isoja väestöryhmiä, sillä kulttuuria voidaan ns. arkeistaa ja näin voidaan laajasti kohentaa hyvinvointia, mitä kulttuurielämän on katsottu tuottavan.



Kuvio 1. Kulttuurin ja taiteen tavoitteellinen matka osaksi jokaisen elinpiiriä ja hyvinvointia tuottavia aloja Suomessa (Sisältö Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia toimintaohjelman ehdotuksesta 2010-2014, 30-34).

3 HYVINVOINTIA TAITEEN JA KULTTUURIN KEINAIN SOSIAALIALALLA

3.1 Taiteen ja kulttuurin merkitykset sosiaalialalla

Taiteella ja kulttuurilla on tutkitusti positiivinen vaikutus terveyden sosiaalisiin tekijöihin. Merkittävää sosiaalialan tavoitteiden kannalta on se, että taidetoiminnalla voidaan vähentää yksinäisyyttä, edistää sosiaalista sitoutumista ja lisätä sosiaalista pääomaa, edistää konfliktien ratkaisemista tukemalla empatiaa, luottamusta ja yhteistyötä, vähentää etnisiä jännitteitä sekä parantaa etnisten ryhmien välisiä suhteita (Taikusydän 2019, Fancourtin & Finnin 2019 mukaan).

Kulttuuri sosiaalialalla pitää sisällään pyrkimyksen sisällyttää ihmisen elämä kokonaisuutena sosiaalialan työn kenttään, sillä ilman kulttuuria alan ydin jää vaikeuskeskeiseksi ja siksi turhan raskaaksi: ilman kulttuurin luomaa osallisuuden ja elämisen riemua sekä luovuuden ja tietämisen tuomaa rikastuttavaa merkityksellisyyttä ihmisen voimavarat, joita sosiaalityö pyrkii löytämään ja vahvistamaan, tulevat suhteutetuiksi ainoastaan ihmisen vaikeuksiin. Mahdollisuus kulttuurin harrastamiseen, vastaanottamiseen ja luomiseen vahvistaa ihmisten välistä tasa-arvoa. Yhtäläiset oikeudet ja kulttuurin monipuolistuminen lisäävät kaikkien yhteiskuntaluokkien kulttuurin merkityksellisyyttä ja merkityksellisyys puolestaan liittyy ihmisiä yhteisöön ja yhteiskuntaan sekä edistää omalta osaltaan ihmisten juurtumista ja osallisuutta. Vahvistuminen omassa kulttuurissa avaa mahdollisuuksia toisten kulttuurin ymmärtämiselle ja suvaitsemiselle. (Del Maso 2004, 23-26.)

Juuri tasa-arvon ja osallisuuden lisäämisessä sekä toivon luomisessa kulttuuri ja sosiaaliala tulevat kaiketi lähelle toisiaan omaten yhtäläisiä positiivisia vaikutuksia elämään. Siksi kulttuuri ja taide voidaan mieltää luontevaksi tavaksi toteuttaa sosiaalialan työtä. Esimerkiksi valtautumisen voidaan ajatella olevan aina jossain määrin läsnä sosiaalialan työtä. Kulttuurin aikaansaama vaikutus kasvattaa yksilön kykyä uskoa omiin kykyihin tukee tämäkin osaltaan alan tavoitteita lisäten hyvinvoinnin toteutumista ja yksilön elämän hallintaa, jotka liittyvät läheisesti

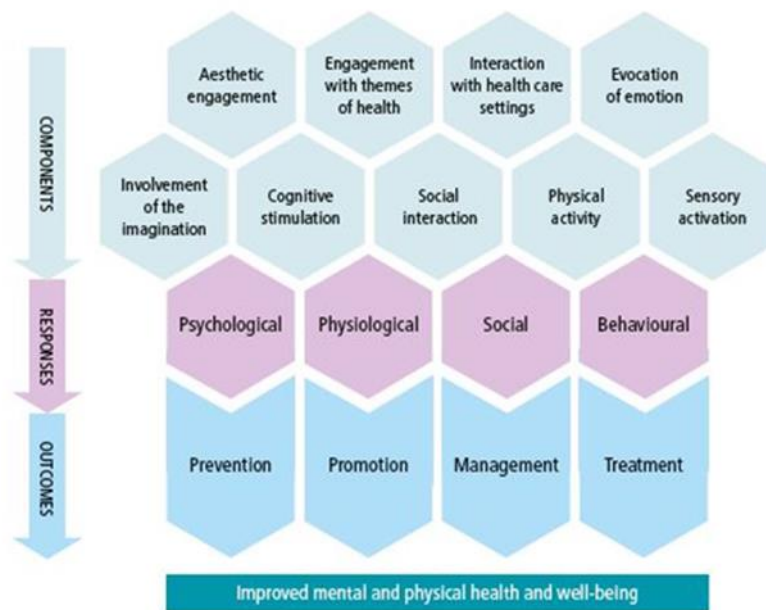
valtautumiseen. Kulttuuri osana sosiaalialan työtä tekee alasta kokonaisemman ja palauttaa ihmisenäkemyksestä kuin puuttuvan palasen (Del Maso 2004, 25).

Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia on tutkittu eri tieteenaloilla käyttäen eri näkökulmia. Sosiaaliset vaikutukset ovat olleet painotuksena aiheen tutkimuksissa 2000-luvulta lähtien. Sosiaalialan kannalta merkittävät tutkimustulokset kiteytyvät taiteellisen toiminnan positiiviseen vaikutukseen yksilön elämänhallinnan kannalta, mikä näkyy mm. kyvykkyytenä pärjätä ja tehdä päätöksiä muuttuvissa elämän tilanteissa sekä voimauttavat kokemukset, joissa tunnustetaan omia vahvuuksia ja opitaan luottamaan omiin kykyihin. Lisäksi positiivisia vaikutuksia on havaittu olevan henkilökohtaisen kasvun ja identiteetin rakentamisen alueilla. Taide myös tukee kriiseistä ja elämänmuutoksista selviytymistä, tarjoaa korjaavia ja vahvistavia kokemuksia poistaen samalla itseen liittyviä negatiivisia rajoittavia käsityksiä. Muita tyypillisimpiä tutkimuksista saatuja tuloksia positiivisesta vaikutuksesta hyvinvointiin, ovat sosiaalinen osallisuus, osallistuminen, syrjäytymisen vähentäminen, yksinäisyyden lieventäminen ja yhteisöjen vahvistuminen. Nämä auttavat saavuttamaan sosiaalialan tavoitteita. Hyvinvointia tuottavien tekijöiden lisäksi on näyttöä, että taiteellinen toiminta voisi täydentää sosiaalihuollon käytänteitä ja mahdollistaa niiden uudelleen arviointia. (Laitinen 2017,16, 30-34.)

Taiteen ja kulttuurin ei tulisi olla sosiaalialalla pelkästään viriketoimintaa tai viihdettä. Jotta tältä vältyttäisiin, tulisi taide- ja kulttuuritoiminnan positiiviset vaikutukset ihmisen hyvinvointiin olla tiedossa työntekijöillä. Yli 900 tutkimusjulkaisua ja yli 3000 yksittäistä tutkimusta hyödyntävä WHO Euroopan aluetoimiston julkaisema raportti on kattava todiste niistä positiivisista sosiaalisista vasteista, joita sosiaalialalla voidaan saavuttaa asiakkaiden kanssa hyödyntämällä taidetta ja kulttuuria. Raportti onkin laajin tähän mennessä tehty kartoitus taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksista. Raportti summaa taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisiksi vasteiksi muun muassa yksinäisyyden ja eristyneisyyden vähenemisen sekä sosiaalisen tuen lisääntymisen. Taidetoiminta edistää sosiaalista sitoutumista, lisää sosiaalista tukea ja sosiaalista pääomaa. Nämä sosiaaliset tekijät vaikuttavat merkittävästi terveyteen, sillä esimerkiksi yksinäisyyden on todettu olevan merkittävä terveysriski, jolla on yhteys muun muassa mielen sairauksien

kehittymiseen sekä ennenaikaiseen kuolemaan. (Taikusydän 2019, Fancourtin & Finnin 2019 mukaan.)

Seuraava kuvio esittelee WHO:n (2019) raportin kartoittamia taidetoiminnan ja terveyden välisiä yhteyksiä. Yhteyksistä voidaan löytää sosiaalisia ulottuvuuksia, joita edellä kuvattiin.



Kuvio 2. Taidetoiminnan ja terveyden yhteydet (Taikusydän 2019, WHO:n 2019 mukaan).

3.2 Taiteen ja kulttuurin tuotantomallit sosiaalialalla

Taidetta ja kulttuuria tuotetaan sosiaalialalla paljon yhteistyömuotoisesti esimerkiksi kulttuurituottajien kanssa, sillä monet hyvinvointiin liittyvät taustatekijät, joita taidetta ja kulttuuria hyödyntämällä voidaan saavuttaa, ovat sosiaali- ja terveyssektorin suorien toimenpiteiden ulottumattomissa. Suomessa monialaisen kulttuurisen hyvinvoinnin tuottamisen kannalta on ollut merkittävää myös vuonna 2010 käynnistynyt valtakunnallinen Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia (Taiku) -toimintaohjelma (2010-2014). Taiku kokoaa koko valtakunnan alueelta yhteen kulttuuri- ja hyvinvointisektorin välisiä toimintamalleja. Toimintamallit ovat yleisiä

malleja kehitetyistä ratkaisuista, joita yhteistyötä tekevät tahot voivat hyödyntää. Taikusydän listaa esimerkkejä toimialojen välisistä hyvinvointipalveluiden tuotantomalleista:

- kulttuurisuunnitelma osana hoitosuunnitelmaa tehostetun palveluasumisen piirissä oleville ikääntyneille
- yhteistyömalli, esim. poikkisektorinen yhteistyöryhmä, joka edistää kulttuuripalveluiden saavutettavuutta ja saatavuutta jollekin kohderyhmälle
- taidetarjotin, taideapteekki tai taidepankki, josta taidepalveluita voi tilata jollekin kohderyhmälle
- työparimalli, jossa taiteen ammattilainen ja sosiaali-/terveysalan ammattilainen työskentelevät yhteistyössä
- residenssitaiteilijamalli, jossa taiteilija asuu/työskentelee pitkäkestoisesti esimerkiksi palvelutalossa
- koulutaiteilija-, kuntataiteilija- tai lähiötaiteilijamalli

Tällä hetkellä sosiaali- ja kulttuurialojen välinen yhteistyö useimmiten käytännössä alkaa sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottajien yhteyden otosta suoraan kulttuuripalveluiden tuottajiin käytännön järjestelyistä sopiakseen. Kunnan yleisen kulttuuritoimen rooliksi on jäänyt toimia lähinnä kulttuuripalveluiden maksajana. Tämä ei periaatteessa haittaa, sillä kuntien kulttuuritoimilla ei itsellään ole resursseja tuottaa varsinaisia kulttuurisisältöjä, vaan ne on ostettava taiteilijoilta ja järjestöiltä itseltään. Näin toimiminen helpottaa sosiaali- ja terveysalan ihmisten tekemää työtä, sillä tällä tavoin voidaan huomioida esimerkiksi hoitotyöhön liittyvät aikataulurutiinit. (Jumppanen & Suutari 2013, 7-8, 27.)

Kulttuuria tuotetaan sosiaalialalla esimerkiksi palvelukodeissa ja vanhainkodeissa. Vanhustyön keskusliiton selvityksestä (2005) käy ilmi, että yleisimmin kulttuuria tuotetaan taiteilijavierailuin (82%) ja taide- ja kulttuurikohteisiin sijoittuvien retkien (66%). Muita tyypillisiä kulttuurisia hyvinvointitoimintoja ovat yhteislaulu, musiikkiesitykset tai käynnit konserteissa ja teatterissa (Jumppanen & Suutari 2013, 5). Toivottuja tuotettuja toimintamuotoja sosiaalialalla ovat erilaiset työpajat kuten

tarinapajat, musiikkiesitykset ja yhteislaulutilaisuudet tai kulttuuriretket (Jumppanen & Suutari 2013, 5). Taidetta ja kulttuuria tuotetaan myös itsenäisesti hoito- ja palveluyksiköissä tyypillisimmin kirjoja lukemalla ja musiikkia kuuntelemalla (Liikanen 2010, viitattu Liikanen 2003, 69).

HYKE – kehittämisohjelmassa (2008-2011) selvitettiin kulttuurialan yrittäjien yhteistyötä sosiaali- ja terveysalan yrittäjien sekä kuntasektorin kanssa. Suurimmalla osalla oli kokemusta yhteistyöstä ja suurin osa koki yhteistyön tärkeäksi muun muassa uusien asiakkaiden ja työllisyyden lisäämiseksi. Yhteistyötahot olivat moninaiset, lukuun ottamatta päihdekuntoutusta, kuntoutuskeskuksia ja terveyskeskuksia, jotka olivat jääneet muita tahoja selvästi vähäisemmälle huomiolle. Kulttuurialan yhteistyötä sosiaali- ja terveysalan kanssa on kartoitettu myös Jyväskylän seudulla kulttuurihankkeita koskevassa selvitystyössä 2004. Tärkeimmiksi yhteistyötahoiksi nousivat kaupunginteatteri, yksittäiset taiteilijat, museot ja kirjasto. Yhteistyön esteiksi koettiin tiloihin liittyvät ongelmat ja määrärahojen vähyys. (Liikanen 2010, 70.)

Sosiaali- ja terveysalalla yksi tyypillinen tapa tuottaa kulttuuria asiakkaille on tehdä se yhteistyössä kulttuuritoimijoiden kanssa hankelähtöisesti. Hankkeet eivät ole silti yksinomainen ratkaisu, vaan eri tahoilta esiin nouseva viesti on ollut, että nykyisellään hanketoiminta ei kykene riittävästi vakiinnuttamaan toimintamalleja ja että yhteistyön edistäminen vaatii pitkäkestoisempaa sitoutumista ja pysyvämpiä panostuksia. On kuitenkin havaittu, että yhteishankkeilla voidaan synnyttää vuoropuhelua ja kokeilla uusia asioita. (Jumppanen & Suutari 2013, 5.)

Uusia yhteistyörakenteita, joilla taide- ja kulttuurihyvinvointia voidaan monialaisesti tuottaa sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaille, on parhaillaan kehittymässä. Sosiaalipalveluihin taidetta ja kulttuuria voitaisiin tuoda jatkossa esim. välitystoimisto -idealla, jonka avulla kehitetään ja tuotteistetaan taiteilijoiden palveluita ja siirrytään samalla rajapintatyöskentelystä kohti liitospintatyöskentelyä. Välitystoimisto omaa monipuolisen palveluvalikoiman, jossa on tarjolla eri taidelajeja ja eri kohderyhmille suunnattuja palveluja, jolloin kyetään palvelemaan erilaisia asiakkaita. Taide voidaan paketoita erilaisiksi palveluiksi ja näitä voidaan yhdistellä toisiinsa monin tavoin. Esimerkiksi tanssipalvelusta saadaan muokattuna palvelu, joka voi olla osa kaupungin kanssa tehtävää vuosisopimusta,

yksityishenkilöille myytävää sarjakorttia tai yrityksen muutospakettia. Välitystoimiston tekemä konseptointi, tuotteistaminen ja paketointi tehostavat palvelua, kun joka tilanteeseen ei tarvitse kehittää uutta tuotetta. Näin tekijöiden aikaa ja osaamista vapautuu sisällön kehittämiseen. (Janhila, Majabacka & Tikkaola 2018, 54.)

Kulttuurin onnistuneen tuottamisen takaamiseksi sosiaali- ja terveysaloilla on vahvistettava tietämystä kulttuurin hyvinvointivaikutuksista. Tähän mennessä ongelmaksi on muodostunut jossain määrin kulttuurin kokeminen ylimääräiseksi lisäksi muun työn ohella, joka ei saisi maksaa mitään ja jota pidetään lähinnä viihteenä. Jotta kulttuuria kyettäisiin tuottamaan tasa-arvoisesti asiakkaille, merkitsee tämä kulttuurin suuntautuvien asenteiden muuttamista työtä helpottavaksi eikä haittaavaksi tekijäksi. WHO (2019, 56) painottaa asian tärkeyttä tuoreimmassa kulttuurihyvinvointia käsittelevässä raportissaan ja kehottaa työntekijöitä ottamaan terveyden ja hyvinvoinnin tavoittelun olennaiseksi osaksi työstrategiaa. Olisi hyvä pitää myös yllä tiedottamisen käytäntöä, kuten hyvistä yhteistyömalleista tiedottamista. Kulttuurin tuottamista helpottaisi, mikäli sosiaali- ja terveysalan sekä kulttuuritoimijoiden välillä olisi järjestäjä, joka hoitaisi palveluiden koordinoinnin ja tiedotuksen. (Jumppanen & Suutari 2013, 8, 25, 27.)

Taiteen ja kulttuurin tuotantomalleja tulisi tukea kunnallisten strategioiden lisäksi vahvasti valtion poliittisilla strategioilla. Tämä on vahva linjaus WHO:n Euroopan jäsenmaille taiteen ja kulttuurin tuomaa hyvinvointia käsittelevässä raportissa (2019), jossa suositellaan poliittisia lähtökohtia ja pitkäaikaisuutta kulttuurihyvinvoinnin monialaisille tuotantomalleille. (Fancourt & Finn 2019.)

4 TAITEEN JA KULTTUURIN ASEMA NYKYÄÄN

4.1 Kohti uutta ajattelua

Kulttuurin ja taiteen tulo arkeen osaksi jokaisen elinpiiriä elämänlaadun kohentajana ja hyvinvoinnin lisääjänä, jonka toteutumista kasvavissa määrin hyvinvointiammateissa tuetaan, on ollut monen poliittisen ja yhteiskunnallisen vaiheen lopputulosta. Yhteiskunnallisten muutosten ja poliittisten päätösten taustalla on vaikuttanut tutkimustieto, joka on osoittanut kulttuurin ja taiteen vaikutuksen hyvinvointiin ja terveyteen. Kausaliteettia on tutkittu lääketieteen, hoitotieteen, yhteiskuntatieteiden ja kasvatustieteiden aloilla. Tutkimusta on tehty esimerkiksi Suomessa, Ruotsissa ja Englannissa. Uuden ajattelun mukaisesti taiteen ja kulttuurin vaikutukset hyvinvoinnille voidaan tyypitellä esimerkiksi seuraavanlaisiin kategorioihin: 1) elämyksellisyys ja nautinto sellaisenaan 2) yhteisöllisyyden ja verkostojen muodostumisen edistäminen 3) elinpiirin viihtyisyys 4) yhteys hyvään koettuun terveyteen. (Malte-Colliard & Lampo 2013, 8.)

Taiteen ja kulttuurin yhdistäminen hyvinvointiin ja terveyteen ei ole ollut täysin itsestäänselvyys. Historiassa taidetta on käytetty myös aivan toisenlaisiin tarkoituksiin, kuten uskonnon aseman vahvistamiseen tai vallan osoittamiseen. Siksi ajattelun uudistaminen on vaatinut myös rohkeutta. Suomessa nykyään jo varsin merkittävään rooliin päässyt taiteen soveltava käyttö hyvinvoinnin kohentamiseksi on ollut esimerkiksi Terveyttä kulttuurista - verkoston ja opetusministeriön varsin pitkän edistämistyön vaikutusta. Terveyttä kulttuurista - verkosto on kulttuurin ja taiteen sekä sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisten yhteistyöelin. Tämän toiminnan juuret ovat YK:n (1992) Arts in hospital –toiminnassa. Työssä keskeisiä toimijoita ovat Unesco, taiteen keskustoimikunta, Kuntaliitto ja Suomen mielenterveysseura. (Isotalo 2013, 10.)

Erityismaininta taiteen ja kulttuurin sekä hyvinvoinnin välisen positiivisen yhteyden tutkimuksesta kuuluu maailman terveys järjestö WHO:lle, joka julkaisi vuonna 2019 tähän asti laajimman selvityksen tutkimusraportissaan *What is the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*. Raportin mukaan taide voi vaikuttaa monin tavoin esimerkiksi terveyden sosiaalisiin määrittäjiin ja

taustatekijöihin, joiden puolestaan tiedetään vaikuttavan merkittävästi terveyteen (Taikusydän 2019, Fancourt & Finn 2019 mukaan). Tutkimusraportin tulokset tuovat todennäköisesti pysyvän vaikutuksen taiteen ja kulttuurin monialaiselle käyttämiselle hyvinvoinnin tukemiseen.

Tulisi siis pyrkiä kohti uutta ajattelua ja pois vanhahtavasta kuvasta, jonka teollistuva yhteiskunta 1800-1900 -lukujen taiteessa aikoinaan jätti jälkeensä: tavallinen kansa omaa resursseja vain välttämättömimmistä huolehtimiseen arjen koostuessa pitkistä työpäivistä ja köyhyydestä ja jossa työhön kykenemättömät kokevat itsensä vain taakaksi. Siinä missä ennen muinoin tavallisen kansalaisen elämä rajoittui lähes yksinomaan työhön ja olemassaolon selviytymiseen, ovat yhtäläiset oikeudet ottaa osaa kulttuuriin luoneet toivoa paremmasta tulevaisuudesta ja uskoa omiin kykyihin ja siten avanneet oven kiehtovampaan elämisen maailmaan. Luovilla toiminnallisilla menetelmillä, joissa hyödynnetään kulttuuria, voidaan luoda tilanteita, joissa asiakas saa mahdollisuuden kokea kauneutta ja harmoniaa mielikuvituksen kehittyessä, jolloin myös tulevaisuuden hahmottaminen muuttuu ratkaisevasti. Sosiaalialan asiakkaan ei tarvitse olla ruma ja hänen elämänsä vailla minkäänlaista estetiikkaa. Kulttuuri ja taide sosiaalialan työssä tuo ahtaalle joutuneen asiakkaan elämään lisää tilaa tarjoten uusia tapoja kohdata arkea ja laajentaa näkökulmia. (Del Maso 2004, 23-24, 26.)

”Köyhän ja kurjan” mahdollisuus kulttuuriin eli vanhahtavasta elitistisestä mallista poistuminen ja kulttuuri yhdistettynä hyvinvoinnin tuottamiseen nivoaa yhteen monia sosiaalialan tavoitteellisia piirteitä. Luovien menetelmien käyttö alalla mm. edistää ihmisten valmiuksia yhteisöllisyyteen, luo osallisuuteen edellytyksiä, toivoa, tuottaa uusia näkökulmia ja tapoja kohdata arkea sekä edistää tasa-arvoa (Del Maso 2004, 24, 26).

4.2 Arjen kulttuurisuus

Jotta kulttuurisuus toteutuisi nykyisten säädösten ja lakien mukaan tasa-arvoisesti, on kulttuuria tärkeä nk. arkeistaa. Jokaisen elinpiiriä koskettava arjen kulttuurisuus ei välttämättä ole aina hienoa ja erikoista, vaan yhtymäkohtia normaaliin arkeen tulisi löytää (Buure, Heikkilä & Paakki 2014, 12). Siksi kulttuuripalveluiden tarjonnan on tärkeää kehittää erilaisten asiakkaiden tarpeisiin soveltuviksi niin kotona kuin laitoksessa asuville. Taiteen polusta jokaisen luo tulisi tehdä esteetöntä ja erilaiset asiakastarpeet huomioivaa (Kulttuuripalvelut vanhuspalvelujen paletissa – esiselvityshankkeen loppuraportti 2014, 12).

Taiteen harrastaminen on suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa nykyisellään paljon verkostojen varassa, joihin kuuluvat esimerkiksi musiikkiopistoverkosto, kuvataidekouluverkosto, eri taideaineisiin painottuvia lukioita ja peruskouluja. Nykyisten kouluverkostojen varaan jääminen ei tue kulttuurisen toiminnan juurtumista mahdollisimman monen ihmisen arkeen, vaan voi luoda jopa epätasa-arvoa, sillä pääsy kulttuurin harrastamiseen painottuu liiaksi tiettyihin ikäluokkiin sekä erikoistumiseen ja taidevalmiuksiin. Kuntien välillä on suurestikin eroja harrastusmahdollisuuksien suhteen ja toisaalta pelkästään erikoistumista tarjoavat mahdollisuudet nostavat ainoastaan taitotasoa, mutta eivät tarjoa harrastuksille ominaisempaa tekemisen ja luomisen riemua, mikä olisi kaivattavaa, sillä jatkuvasti kasvavat osaamisen vaateet ovat arkea nyky-yhteiskunnassa. (Del Maso 2004, 24, 25.)

4.3 Kulttuuri kunnan peruspalveluna

Kulttuuri kuuluu kunnan peruspalveluihin. Juuri uudistunut laki kuntien kulttuuritoiminnasta (L 166/2019) astui voimaan 1.3.2019 vahvistaen edelleen kulttuurin asemaa kunnan peruspalveluna. Kuntien kulttuuritoimintaa on säädelty lainsäädännöllä vuodesta 1981 lähtien, jolloin laki kuntien kulttuuritoiminnasta tuli ensimmäistä kertaa voimaan (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019). Uudistunut laki korvaa yli 25 vuotta vanhan lain (L 728/1992) ja perustaa kunnille kehittämistehtävän. Osana laajempaa kokonaisuutta kulttuurin peruspalvelut ovat osa hyvinvointivaltion palveluja (Brandenburg 2008, 11). Siksi toiminta on pyritty

tuomaan mahdollisimman laajan yleisön ulottuville tuomalla kulttuuri mahdollisimman lähelle ihmisten elinpiiriä eli kuntaa.

Keväällä 2019 Opetusministeriö ja THL selvittivät TEAviisari kyselyn avulla ensimmäistä kertaa hyvinvointia ja terveyttä edistävän kulttuurin edistämistyötä kunnissa. Kulttuuri ja taide ovat löytäneet kyselyn mukaan hyvin paikkansa osana kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä. Yli puolet kunnista olivat sopineet, mikä hallinnon ala koordinoi kunnassa hyvinvointia ja terveyttä edistävää toimintaa sekä nimenneet toiminnasta vastaavan henkilön. Vähälle huomiolle oli jäänyt toiminnan tavoitteiden toteutumisen seuranta, mihin tulisikin jatkossa kiinnittää huomiota. Myös henkilöstöresursseja olisi lisättävä, sillä vaikka toiminnasta vastaavia tahoja on nimetty, ei hyvinvointia lisäävästä kulttuuri- ja taidetyöstä vastaa joka kolmannessa kunnassa kukaan muu kuin johtava viranhaltija. (TEAviisari 2020.)

5 MONIAMMATILLINEN TAIDE- JA KULTTUURITOIMINTA

5.1 Taidekoulutuksen määrän lisääminen

Yksi tapa tukea ja tuottaa moniammatillista kulttuuri- ja taidetoimintaa on koulutus. Sosiaali- ja terveysalojen sekä taide- ja kulttuurialan koulutuksia ollaan parhaillaan uudistamassa yhteistyölähtöisemmiksi keskenään. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – toimintaohjelman (2010-2014, 16) toimenpide-ehdotuksessa esitettiin koulutuksen uudistamiseksi seuraavia toimenpiteitä:

- Kulttuuri-, sosiaali- ja terveysalojen yhteisopetusta sekä taidelähtöisiä opintoja lisätään ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen opetustarjontaan.
- Selvitetään sosiaali-, terveys-, kulttuuri- ja nuorisoalan yhteistutkintojen mahdollisuus ja tarve ammatillisiin tehtäviin kelpoisuuden tuottavana terveys- ja hyvinvointialueen uudenaikaisena koulutuksena.
- Täydennyskoulutusta järjestetään taiteilijoille sekä musiikki- ja taidepedagogeille, jotka toimivat hoito- ja palveluyksiköissä. Vastaavasti sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunnalle järjestetään kulttuurialan koulutusta. Työvoimakoulutusta suunnataan tälle alueelle.

Niin yhteis- kuin täydennyskoulutukselle sekä taide- ja kulttuuripainotteisten koulutussisältöjen lisäämiselle on tarvetta, sillä esimerkiksi EAM – ohjelmassa, jossa haastateltiin 40 kulttuuripolitiikan toimijaa sekä kulttuurituottajaa, tultiin osan haastateltavien kanssa tulokseen, että kulttuuripalveluita tuottaessa esimerkiksi erityisryhmille kyky viestiä ja tietyt kyvyt, kuten empaattisuus, suvaitsevaisuus, sekä tietämys erityisryhmistä korostuvat niin paljon, että näiden ryhmien kanssa työskenteleminen vaatii enemmän sosiaalista kuin kulttuurin tuottamisen osaamista. Haastattelun kysymyksistä osa liittyi siihen, millaista osaamista haastateltavat todennäköisemmin tarvitsisivat työssään. Kun kyseessä ovat sellaiset erityisryhmät, jotka usein ovat sosiaalialan tyypillisiä asiakasryhmiä, ovat kulttuurituottajat haastattelun tuloksen mukaan epätietoisia siitä, miten he voisivat hyödyntää

kulttuurin tuottamiseen tarvittavia taitoja laajentaakseen omaa asiakasryhmäänsä tällaisiin erityisryhmiin. (Mandel 2008, 160-162.)

Sosiaali- ja terveystalojen sekä kulttuuri- ja taidealojen yhteiskoulutuksen tarpeeseen on viime aikoina havahduttu ja siirrytty konkreettisiin toimiin. Erityisesti korkeakoulut ovat asiassa muutoshaluisia. Hyvänä esimerkkinä tästä voidaan pitää Metropolian ja Taideyliopiston yhteistyötä, jossa rakennetaan vuoteen 2021 mennessä uusi, englanninkielinen Master's-tutkinto Creativity and Arts in the Fields of Social and Health Services. Yhteiskoulutusten tarpeen taustalla on erilaisten hankkeiden ja projektien lyhytkestoisuus, joka vaikeuttaa pysyvien rakenteiden luomista. (Metropolia 2019.)

5.2 Yli sektorirajojen

Kulttuuritoiminta voidaan tätä nykyä mieltää jokaisen oikeudeksi voimavaraistua, toiminnan tapahtuessa arkilähtöisesti ulottuen jokaisen elinpiiriin. Nykyinen muoto on saavutettu monen kulttuuripoliittisen kehitysvaiheen ja koko yhteiskunnan muutoksen seurauksena (Liikanen 2010, 32). Moniammatillisuuden taustalla piilee historiallinen tilanne, jolloin 1990-luvulla alkoi näyttää ehtyvän talouden ja muuttuvien johtamis- ja hallintojärjestelmien osalta siltä, että toisen ammattiryhmän tai työyksikön onnistuminen oli toiselle tappio (Metteri 1996, 9). Uhkaavaa kilpailua haluttiin ehkäistä kehittämällä työskentelyotetta moniammatillisuuteen (Metteri & Peltoniemi 1994, Metteri 1996, 9, mukaan). Liiallinen yhdennetyn opin ja oman teorian tavoittelu johti modernissa professionaalisessa kehityksessä tilanteeseen, jossa hyvinvointivaltion professionaalisen projektin kehitys pysähtyi itse aiheutettujen ongelmien takia, mikä näyttäytyy mm. yhteistyö- ja rajanveto-ongelmina ja monimutkaistuvana työnjakona (Karvinen 1996, 34). Siksi asiantuntijuuden kehitys on saanut perinteisestä professionaalisuudesta poikkeavia suuntia, mitkä ilmenevät esim. moniammatillisina tiimeinä ja verkkoina (Engeström ym. 1995, viitattu Karvinen 1996, 34). Moniammatillinen hyvinvointia painottava taide- ja kulttuurityö perustuu nykyisimillään pyrkimykseen saavuttaa kestäviä toimintamalleja, jotka korvaisivat useat lyhytkestoiset hankkeet ja projektit. Lisäksi uusi tutkimustieto puoltaa moniammatillisen toiminnan tuottavan eniten hyvinvointia,

kun sitä halutaan tuottaa taiteen ja kulttuurin keinoin. Esimerkiksi Maailman terveysjärjestö WHO:n uusi What is the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review – raportti (2019) sisältää poikkisektoriseen työhön liittyviä suosituksia WHO Euroopan alueen jäsenmaille. Raportin yksi suosituksista koskee sen huomioon ottamista, että kulttuurihyvinvoinnin kenttä on luonteeltaan sektorirajat ylittävä ja raportti kehottaakin vahvistamaan kulttuuri-, sosiaali- ja terveysalojen yhteistyörakenteita ja -mekanismeja, joka voi tarkoittaa esim. poikkisektorisesti rahoitettuja ohjelmia (Taikusydän 2019 Fancourt & Finn 2019 mukaan). Jotta moniammatillista työtä voitaisiin toteuttaa, ohjeistaa raportti mm. alakohtaisiin toimeksiantoihin monialaiseen työhön ryhtymiseksi, parantamaan taidesopimusten toteutumisen seuranta ja valvontaa ja tehdä siitä rutiininomaista sekä kehittää poliittisia ohjelmia, jotka helpottaisivat poikkisektorisen työn tekemistä (WHO 2019, 7, 9).

Uudenlaista hyvinvointia aikaansaavaa kulttuuritoimintaa voidaan tuottaa moniammatillisesti. Tämä tuo mukanaan uudenlaisia toimijoiden yhteen sulautumia ja murtaa eriytynyttä työnjakoa. Nykyaikaista soveltavaa taidetoimintaa voi hyvin luonnehtia yhteisölliseksi taidetoiminnaksi, jossa perinteisesti toisistaan etäällä sijainneet tahot voivat solmia uusia yhteistyösuhteita. Näissä uusissa ammattilaisten konstellaatioissa erilaista osaamista saatetaan yhteen ja jaetaan. Tyypillistä on myös oman osaamisen ja tiedon muille jakamisen vahvistuminen. Parhaimmillaan päästään ratkomaan sellaisia pulmia, joihin yhden ammatillisen toimijan rahkeet ei muista erillään toimien riittäisi. (Bardy 2007, 21-33.)

Taiteellinen toiminta mahdollistaa toimimisen yhdessä toisten kanssa niin henkilökohtaisten, yhteisöllisten kuin yhteiskunnallistenkin kysymysten parissa (Brandenburg 2008, 11). Työskentely esimerkiksi työpareina voi johtaa asiakkaiden kohtaamiseen uusin tavoin, kun perinteisesti hyvinvointi-, terveys- ja sivistysammattilaiset ovat toimineet enimmäkseen yksin. Toisaalta ongelmaksi voi muodostua uuden yhteistyön jääminen ei-kenenkään-maalle, hallinnollisten rajojen väliin. Näin voi käydä erityisesti taidepohjaisissa hankkeissa, jotka ilmenevät sosiaalisissa yhteyksissä sektorien välisillä rajapinnoilla, vaikka toisaalta poikkisektorinen yhteistyö voi luoda myös uusia mahdollisuuksia hankkeille (Brandenburg 2008, 11). Se mikä jää liaksi hallinnollisten rajojen väliin, voi näkyä

esimerkiksi vaikeutena löytää rahoittajaa toiminnalle. Lisäksi paljon osaamista ja hyviksi havaittuja toimintamalleja saattaa hävitä, jos toimenkuva jää liian epäselkeäksi niin, että kenenkään rooliksi ei määrity havaittujen hyvien käytäntöjen tallettaminen. (Bardy 2007, 21-33.)

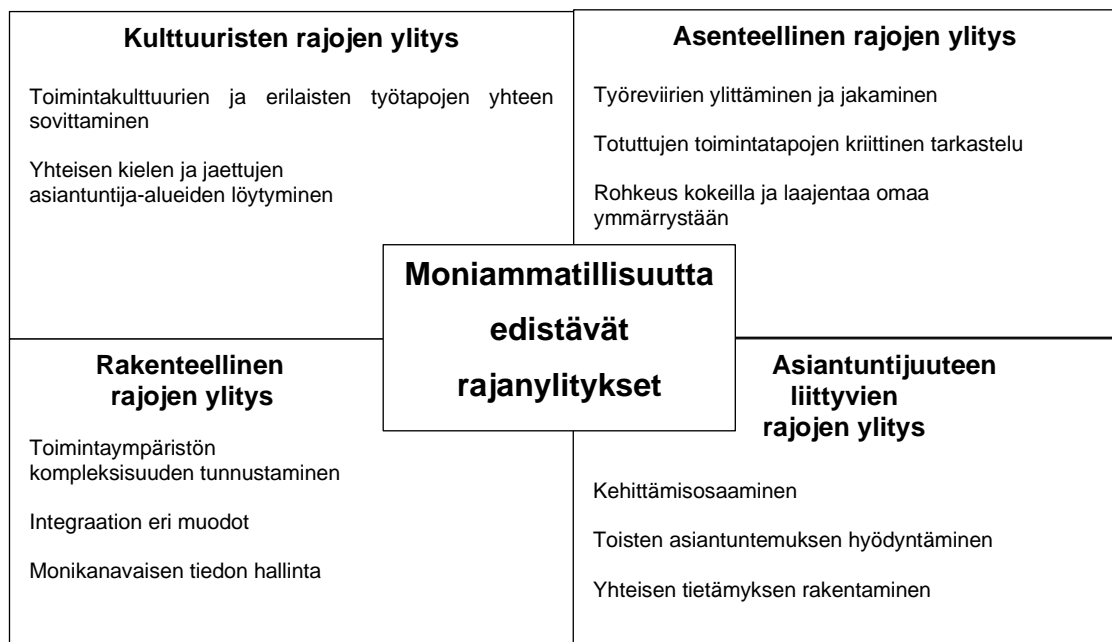
Kun sosiaalialan työntekijä työskentelee yhden tai useamman kulttuuripalveluiden ammattilaisen kanssa, yhteistyö nojaa tai ainakin sen tulisi nojata pääasiassa viiteen moniammatillisen työskentelyn osa-alueeseen, joissa moniammatillisen työskentelyn hyödyt parhaimmillaan pääsevät rakentumaan. Näitä ovat 1) keskinäinen riippuvuus 2) uudelleen luodut ammatilliset toimintatavat 3) joustavuus 4) tavoitteiden yhteinen omistajuus ja 5) prosessin reflektointi. Keskinäinen riippuvuus näkyy luottamuksena ryhmän jäseniin ja heidän asiantuntemukseensa sekä kykyä ymmärtää oma rooli ryhmässä. (Kekoni ym. 2019, 18-19, Bronsteinin 2003 mukaan.)

Uudelleen luodut ammatilliset toimintatavat tarkoittavat uudistuneita toimintakäytäntöjä, ohjeita ja palveluita, joista asiakas hyötyy palvelusta enemmän kuin muilla tavoin toteutettuna. Joustavuus kuvastaa kykyä omaksua uudenlaisia rooleja yhteistyössä. Tavoitteiden yhteinen omistajuus on työntekijöiden, mutta myös asiakkaan ja hänen omaistensa jaettu vastuu prosessista. Tavoitteita asetetaan yhdessä työskentelyn loppuun saakka. Lopulta koko prosessi käydään reflektoiden läpi. Tämä on samalla itsearvioinnin väline, jota moniammatillinen tiimi käyttää päättyneiden työskentelyprosessien arviointiin ja niiden tulosten analysointiin ja tiimi oppii samalla niistä jotakin uutta tulevaisuutta ajatellen. (Kekoni ym. 2019, 18-19, Bronsteinin 2003 mukaan.)

Yllä mainitut osa-alueet perustuvat Laura Bronsteinin (2003) tutkimustyön tuloksiin, joiden avulla hän pyrki kartoittamaan millainen moniammatillinen työskentely tukisi parhaiten sosiaalialan työntekijää. Bronstein (2003) kuvaa moniammatilliseen työskentelyyn vaikuttavia tekijöitä, joita ovat 1) ammatillinen rooli 2) rakenteelliset tekijät 3) persoonalliset tekijät ja 4) yhteinen historia. Työtä parhaiten tukeva ammatillinen rooli tulee esille siten, että sosiaalialan työntekijä kykenee asettumaan yhteistyöhön epäilemättä asiantuntemustaan ja omaa merkitystään tiimin jäsenenä. Tähän tarvitaan vahvaa ammatillista identiteettiä. Rakenteellisiin tekijöihin liittyvät esim. organisaatiokulttuuri, talous, resurssit, johto ja työolot. Persoonalliset tekijät

kuvastavat ennen kaikkea asennetta yhteistyötä kohtaan, mutta myös esim. tapaa viestiä. Ryhmän yhteinen historia vaikuttaa joko positiivisesti esim. aikaisempien onnistumisien kautta tai negatiivisesti ennakkoluulojen kautta. (Kekoni ym. 2019, 18-19, Bronsteinin 2003 mukaan.)

Moniammatillisen työskentelyn etuna on oman ammattiosaaminen rakentuminen dialogisessa suhteessa siten, että se paitsi laajenee, myös syvenee eri alojen osaamisen kautta (Mönkkönen ym. 2019, 71). Monialaisuus- ja toimijuus on luonteeltaan aina rajojen ylittämistä. Rajat koostuvat kulttuurisista, asenteellisista, asiakkaan asemaan liittyvistä ja rakenteellisista tekijöistä. (Kekoni ym. 2019, 29.)



Kuvio 3. Moniammatillinen yhteistyö rajanylityksinä (Kekoni ym. 2019, 30).

Vaikka monialaiselle toiminnalle on perustelunsa, on silti tehtävä paljon työtä toimivien menettelytapojen löytämiseksi. Ongelmia voi aikaansaada mm. eri professioitten kielten ja ajattelutapojen erilaisuus. Juuri kielten eroilla selitetäänkin

yleensä yhteistoiminnan vaikeuksia (Metteri 1996, 106, Pohjola 1994 & Tedre 1996, 106, mukaan). Kuitenkaan esimerkiksi eri ammattien työn yhteensovittamista tutkineen Anna Metterin (1993, Tedre 1996, 107, mukaan) tutkimustulosten mukaan yhteisen kielen käyttö ei ole ratkaisu ongelmiin vaan ennemminkin hyväksyvä asenne kielten ja ajattelutapojen erilaisuuteen.

Toimivaan moniammatilliseen yhteistyöhön vaikuttaa paljon se, miten yhteneväiseksi yhteistyöhön osallistuvien käsitykset toiminnan tavoitteista voivat muotoutua. Ei ole kuitenkaan helppoa löytää menettelytapoja, millä voitaisiin määrittää yhteinen tavoite tai perustehtävä, sillä eri ammattitahoilla on eri suuntauksia ja orientoitumismalleja. Osa ammattiryhmistä on selvästi muita yksilöorientoituneempia ja osa puolestaan yhteisösuuntautuneita. Tarvitaan siis yhdensuuntaista tavoitemäärittystä, mutta myös erillisyyden hallintaa, sillä näkemuseroja väkisinkin syntyy. Ne eivät ole kuitenkaan samalla tavoin este kuin epätietoisuus toisten työn tehtävistä ja tavoitteista. Yhteistyön onnistumiseksi on oman työn lisäksi hahmotettava toisten työn tehtävä ja merkitys yhteistoiminnan kannalta. (Ojuri 1996, 116, 121, 125-126.)

Toisinaan moniammatillista työyhteisöä saattavat vaivata ristiriitatilanteet, joita näennäisyhteisöllisyys, toiminnan tavoitteita koskevat epäselvyydet sekä johdon ja työntekijöiden väliset jännitteet ovat omiaan aikaansaamaan. Työntekijät saattavat pyrkiä menettelemään ristiriitatilanteissa tavalla, jossa työroolit tietoisesti jaetaan kahteen osaan. Toinen rooli on tiimityöskentelyyn kuuluva yhteistyörooli, mitä organisaatio edellyttää ja toinen työntekijän ammatillinen asiantuntija rooli. Lopputuloksena on tilanne, missä työntekijän ja organisaation välillä on jännittyneisyyttä ja tasapainohakuisuutta ja missä osapuolten edut ja pyrkimykset jäävät osittain yhdenmukaiseksi ja osittain ristiriitaisiksi. Mikäli ristiriidat ja epäselvyydet eivät poistu, voivat ne jossakin vaiheessa alkaa muodostaa epävirallisia normeja. Tämä on ongelma, sillä yhteistyötä tukee parhaiten avoin keskustelu: mitä vähemmän keskustellaan sitä enemmän luullaan, jolloin sosiaalisen todellisuuden alue uhkaa jäädä pimentoon. Sen sijaan, että yhteistyö olisi luullun tai kuullun toimenkuvan varassa tulisi aidon yhteisöllisyyden muodostua avoimen vuoropuhelun myötä. Samalla viralliset viestintä- ja yhteistoimintarakenteet saavat tarvittavaa täydennystä. (Ojuri 1996, 116, 121, 125-126.)

Toimivat käytännöt merkitsevät yhteistyön elastisuutta, vanhojen toimintarakenteiden kyseenalaistamista ja muuntelumahdollisuuksia, totuttujen yhteistyökäytäntöjen supistamista ja laajentamista tarpeen vaatiessa (Ojuri 1996, 126). Merkittävän roolin saa tällöin se, ettei yhteistyörakenteet muodostu päätarkoitukseksi, vaan niiden tulisi sisältyä muutoksen mahdollisuutta ja joustavuutta (Ojuri 1996, 126). Tärkeimmäksi menettelytavaksi moniammatillisessa työskentelyssä aiheeseen liittyvien tutkimusten ja kirjallisuuskatsauksen perusteella, on muiden ammattialojen arvon tunnustaminen. Toinen ylivoimainen ohje onnistuneelle yhteistyöskentelylle on muiden toimenkuvasta perillä oleminen, vähintään perustoimenkuvan tasolla. Mikäli näitä tekijöitä ei osata ottaa huomioon, syntyy helposti jännitteitä sekä tietämättömyyttä, väärinkäsityksiä ja kielteisiä stereotyyppioita toisia ammattikuntia kohtaan, mikä on omiaan hankaloittamaan yhteistyötä (Arajärvi, Hovatta, Leinonen, Mönkkönen, Salokangas & Tusa 2019, 67).

6 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSIN KUVAUS

6.1 Toteutustapa

Opinnäytetyöni tekotavaksi määräytyi toiminnallinen opinnäytetyö, sillä halusin tehdä oppaan monialaisesti hyvinvointikulttuurista tuottaville sosiaalialan toimijoille. Mikäli tarkoituksena on tuottaa esimerkiksi tietoa antava opas, portfolio tai kirja, on tällainen ammatillisen kentän käytännön toiminnan ohjeistaminen nimenomaan toiminnallisen opinnäytetyön tavoite (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9). Fyysisen tuotteen sijasta lopputuotos voi olla myös esim. tapahtuma tai kokous (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9). Käytännön toteutuksen ja lopputuotoksen ohella yhtä olennainen osa toiminnallista opinnäytetyötä on myös toteutuksen teon kuvaus (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9). Itse päädyin lopputuotoksen osalta oppaaseen, koska mitään vahvoja traditioita ei ole kovin paljoa monialaisessa kulttuurihyvinvoinnin tuotannossa, vaan toimintamallit kehittyvät ja uusia malleja syntyy edelleen.

Opinnäytetyöni toteutustavan ehdottomana miinuspuolena koen sen, että tein työn yksin. Omasta mielestäni työstä olisi tullut parempi, jos olisin voinut tehdä työn esimerkiksi kulttuurituottaja- tai sairaanhoitajaopiskelijan kanssa, sillä onhan tietysti vähän ironista tehdä monialaisuutta koskeva työ yksin. Toinen vaihtoehto olisi ollut tehdä työ osana jotakin hanketta, mutta sopivaa ei ollut meneillään aloittaessani työtä. Pidän tärkeänä, jos työ voitaisiin julkaista Taikusydämässä tai muussa vastaavanlaisessa kontekstissa, jotta kumppanuuden ja yhteistyön idea toteutuisi.

6.1.1 Teoriaosan sisältö ja rakenne

Teoriaosuuden teossa olen käyttänyt lähteinä vahvimmin sosiaalialan sisäisiä tietolähteitä, mutta myös jonkin verran taidepuolen ja kulttuurituotannon lähteitä, jotta moniammatillisuuden idea säilyisi. Hyvinvointiyhteiskuntaan, koulutukseen ja politiikkaan liittyvien lähteiden käyttö nivoaa yhteen teoriaosuuden ja muodostaa työn uloimman kontekstin. Työni aiheesta on saatavilla varsin tuoretta tutkimustietoa, jota työssä on pyritty hyödyntämään, mutta lisäksi olen halunnut käyttää myös hieman vanhempia lähteitä, ajoittuen 1990-luvulle, jolloin

sosiaalialalla ensimmäisen kerran herättiin toden teolla moniammatillisen työn tarpeeseen. Teoriaa on siis 1990-luvulta aina viimeisimpiin julkaisuihin, jotta työ kertoisi kattavasti sen, mitä voimme tietää moniammatillisesta työskentelytavasta sosiaalialalla tutkimuksen alkuajoilta tähän päivään. Teoriaosion sisältö koostuu myös taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisista hyvinvointivaikutuksista ja näiden tuottamisesta sosiaalipalveluiden asiakkaille moniammatillisesti työskennellen. Sisältö valikoitui työhön sen perusteella, että taidetoiminnan edut ovat monilta osin samoja kuin sosiaalipalveluiden tavoitteet. Näitä ovat esimerkiksi yksinäisyyden vähentäminen, sosiaalisen pääoman lisääminen ja erilaisten ryhmien välisten suhteiden parantaminen (Taikusydän 2019 Fancourt & Finn 2019 mukaan). Teoriaosaa tehdessä sisällön toteuttamistapaan vaikutti pyrkimys siihen, että sosiaalialantoimija osaisi työskennellä taide- ja kulttuurilähtöisesti uudistuvissa moniammatillisuuteen tähtäävissä palvelurakenteissa, jolloin hänen on ymmärrettävä millainen asema taiteella ja kulttuurilla nykyään on esimerkiksi kunnan palveluissa. Opinnäytetyön teoriaosiossa käydäänkin läpi kuntien terveyden edistämistyötä kulttuuripalveluiden näkökulmasta, ihmisten kulttuurin ja taiteen harrastamisen nykytilannetta yhteiskunnassamme sekä mahdollisia muutoksia nykyisiin palvelurakenteisiin kulttuurin ja taiteen saavutettavuuden edistämiseksi.

6.1.2 Oppaan sisältö ja rakenne

Valtaistavan työharjoittelun aikana Kulttuurikaveritoimintaa käynnistäessäni omalla paikkakunnallani sain ymmärrystä siitä, mitä moniammatillisen kulttuuritoiminnan järjestäminen vaatii. Jotta kaikki tarpeellinen tieto ei olisi jäänyt vain itselleni ja harjoitteluparilleni, koostimme harjoittelun aikana kansiota, jonka luovutimme Kulttuurikaveritoiminnan järjestäjätaholle valtauttaaksemme hänet toimintaan, kun oma harjoittelumme päättyy. Sain kansiota idean tätä opasta varten.

Pyrin tekemään oppaasta sellaisen, että myös ensikertaa työssään moniammatillisesti kulttuurihyvinvointia tuottava onnistuisi tehtävässään oppaan avulla. Oppaan sisältö ja ulkoasu toteutettiin Word – ohjelmistolla. Opas on koottu käytännönläheisesti ja uuden tiedon lisäksi oppaaseen on koottu yhteen jo aiheesta

valmiiksi löytyvää tietoa, sillä yksi monialaisen kulttuuri- ja taidetoiminnan este on vaikeasti löydettävissä oleva pirstaleinen tieto.

Moniammatilliset tuotantomallit, joita ovat taiteilijan/taidepalvelun tilaaminen, hanketyö ja kulttuurihyvinvointipalvelun/kulttuuripaketin laadinta, ovat keskeisessä roolissa. Tuotantomallit valikoituivat mukaan siitä syystä, että niitä on turvallista lähteä toteuttamaan, sillä näiden tuotantomallien ympärille on jo kehittynyt traditiota. Tämä tarkoittaa sitä, että epävarmempikin uskaltaa koittaa tuotantomalleja, sillä ohjeistusta on aloittamisesta loppuvaiheeseen ja yhteistyötahoja on helpompi löytää, koska yhteistyörakenteita on jo kehittynyt. Ensimmäinen yhteistyömalli sopii myös heille, jotka kokevat epävarmuutta taidevalmiuksiaan kohtaan tai eivät ole työssään itse innokkaita käyttämään taidelähtöisiä menetelmiä. Lisätietojakin löytyy tarvittaessa todennäköisemmin, kuin uudemmissa malleista. Mikäli kuitenkin tahtoo koittaa jotakin uutta tuotantomallia, on oppaassa ohjeistusta tuotantomalleista tiedottamiseen. Tilaajamalliosiota on koottu valtakunnallisten tietopankkien, hankkeiden loppuraporttien ja moniammatilliseen taidetoimintaan suunnattujen ohjeistusten avulla tuomalla tietoa yhteen ja selkeyttämällä sitä. Osien jäsentely otsikoineen etenee yleisten huomioiden jälkeen kronologisesti aina yhteydenotosta työskentelyn päättämiseen.

Asiakkaan toimijuusosiossa perehdytään erikseen asiakkaan kohtaamiseen taidetoiminnassa asiakkaan rooli ja huomioiminen nimisessä kappaleessa. Taidetoiminnassa käsitellään toisinaan vaikeita aiheita ja toiminnan tavoitteena on useimmiten työstää osanottajien identiteettiä ja suhtautumistapaa elämäkokemuksiin myönteisempään suuntaan. Tämän takia on mietittävä asiakastyön eettisyyttä, jota osiossa käsitellään. Mikäli eettisyyttä ei oteta riittävästi huomioon, taidetoiminta voi pahimmillaan toimia haavoittavana tekijänä. Siksi opaassa ohjeistetaan työntekijää huomioimaan työssään eettisyyttä. Osio on hyödyllinen erityisesti taidetoiminnan vetäjälle, kuten ryhmänohjaajalle, ja siksi osiossa mietitään esimerkiksi valittavia aiheita taidetoiminnalle sekä asiakkaan kohtaamiseen liittyviä seikkoja moniammatillista kontekstia unohtamatta. Osio on koostettu samantyyppisistä tietolähteistä, kuin edeltävä osio ja siinä on huomioitu teoriaosan taiteen ja kulttuurin merkitykset ja tuotantomallit -osioiden ja moniammatillisuus osiossa esiintuotuja näkökohtia asiakkuudesta.

Yleisiä vinkkejä moniammatilliseen yhteistyöhön -osio kattaa suhteellisen laajan osion oppaasta sillä kulttuuri- ja taidetoiminnan osaaminen ei yksistään riitä. osio jakaantuu neljään osioon: yhteistyön valmiuksien lisääminen, rakenteellisten tekijöiden huomioiminen yhteistyön mahdollistamiseksi, yhteistyön ongelmien ennaltaehkäisy ja yhteistyön ongelmakohdat. Osio on äärimmäisen tärkeä siitä syystä, että moniammatillisuus varsinkin sosiaalipalveluiden asiakkaille järjestettävänä kulttuuri ja taidetoimintana on monesti ainoa järkevä vaihtoehto. Taiteilijoilla ei välttämättä ole riittävää osaamista kohdata sosiaalipalveluiden asiakkaita ja toisaalta sosiaalialan ammattilaiset eivät välttämättä osaa järjestää asiakkailleen itse taidetoimintaa. Kummallakaan taholla ei puolestaan usein ole riittävää markkinointiosaamista ja tapahtumien järjestämisen taitoja, mitä taas kulttuurituottajilla on. Moniammatillisuus on antoisa työtapana ja antaa hienoja mahdollisuuksia kehittää omaa ammattiosaamistaan, mutta valitettavasti työtapana pitää sisältää useita varaan paikkoja, jotka pahimmillaan saattavat estää koko toiminnan jatkumisen. Työtappaa ei kannatta aloittaa ilman minkäänlaisia tietoja asiasta. Ohjeiden lisäksi osio sisältää tärkeitä materiaaleja, kuten esimerkiksi yhteistyösopimus pohjia, joita varmasti tarvitaan työnteossa. Osiota on koostettu teorian moniammatillisuusosion pohjalta käytännönläheisempään suuntaan. Valtaistavassa työharjoittelussa kulttuurikaveritoiminnassa teimme itse kaikki työssä tarvittavat materiaalit. Harjoittelun aikana huomasin, miten paljon näitä materiaaleja kului, ne olivat luonteeltaan esimerkiksi yhteistyösopimus pohjia, mainoksia, yhteydenottolomakkeita, muistioita jne. Laitoimme valmiit pohjat kansioon, jonka luovutimme harjoittelun päätyttyä. Näitä harjoittelussa huomioimia seikkoja hyödynsin opasta tehdessäni ja koostin siten työssä tarvittavat materiaalit -osion, sillä työskentelyä helpottaa suuresti, kun materiaalit ovat valmiina. En kuitenkaan tehnyt materiaaleja tällä kertaa itse, kun ne eivät ole suunnattu millekään tietylle taholle, vaan hyödynsin netistä löytyviä valmiita materiaaleja, jotka ovat tehty kelpaamaan mille tahansa toimijalle.

Rahoitusosio on mukana ennen kaikkea siitä syystä, että yleensä aina on tarvetta toiminnan ulkopuolisille rahoittajille ja ainakin oman kokemukseni mukaan monista aihepiiri tuntuu vaikealta. Rahoitusosiossa pyrin huomiomaan monipuolisesti eri kohderyhmät ja työskentelymallit. Tämän takia mukana on muitakin, kuin perinteisiä taide- ja kulttuuripuolen rahoittajia, sillä kohderyhmä vaikuttaa monesti enemmän

rahoittajaan kuin itse toiminnan laatu. Osiossa ohjeistetaan myös rahoituksen hakemisessa, koska rahoittajien välillä on eroja hakemuskäytänteissä. Rahoittajia on etsitty valtakunnallisista tietopankeista ja moniammatilliseen taidetoimintaan suunnatuista ohjeista. Lisäksi tein paljon itsenäisiä tiedonhakuja ja tutustuin netissä eri rahoittajiin, kuten heidän sijoituskohteisiinsa ja hakukäytänteisiinsä. Osion tekoa helpotti teorian taiteen ja kulttuurin tuotantomallit sosiaalialalla -kappale, sillä tietämys toiminnan luonteesta ja kohderyhmistä sekä mahdollisista mukana olevista tahoista auttoi etsimään rahoittajia: osa antaa rahoitusta kohderyhmän perusteella, osa mukana olevien tahojen perusteella ja osa työtavan perusteella.

Termistöosio päättyi oppaaseen sen takia, että moniammatillista työtä vaikeuttaa usein liika kielten erilaisuus. Eri ammattiryhmät puhuvat samoista asioista eri termein ja kulttuurihyvinvoinnin kentällä syntyy jatkuvasti uusia termejä. Koskaan ei ole pahitteeksi päivittää tietojaan aiheesta. Termit helpottavat myös tiedonhakuja sekä suomeksi että englanniksi. Osioon valitsin keskeisimpiä termejä aiheen kannalta, jotka nousivat aiheeseen perehtymisen pohjalta teoriaosuudesta. Itse määrittelyssä käytin aihepiiriä paljon tutkineiden tekemiä määrittelyjä valitsemistani aiheista hyödyntämällä valtakunnallisia tietopankkeja.

Työpaja on oppaan viimeinen osio, jota voidaan käyttää esimerkiksi silloin, kun ei tunnista omaa tai muiden tahojen osaamista. Työpajatyöskentelyn tarkoituksena on helpottaa sopivien yhteistyötahojen löytämistä. Koska moniammatillisuutta ei ole tietenkään ilman yhteistyötahoja ja työssä onnistuminen on suurimmaksi osaksi kiinni oikeiden tahojen ja oikean työskentelytavan valinnasta, halusin kiinnittää tähän vielä erityistä huomiota. Olisin voinut kehittää jonkinlaisen menetelmän tähän itsekin, mutta asiaan on jo kehitetty ja testattu oma menetelmänsä. Siten yhteistyötahoja etsittäessä kannattaa ilman muuta käyttää MontEri-hankkeessa asiaan erikseen kehitettyä menetelmää ja tarpeen onkin vakiinnuttaa käytänteitä työkentille, mitä teoriaosuudessa on havainnointu.

6.2 Toteutuksen aikataulu

Valtaistava työharjoittelu Kulttuurikaveritoiminnassa oli yksi kehittämistyöni lähtökohta omien taideharrastusten ohella. Aiheen valintaan vaikutti myös

ajankohtaisuus monella eri tapaa: kulttuurin hyvinvointivaikutuksia on tutkittu viimeaikoina paljon, moniammatilliseen kulttuurihyvinvoinnin tuottamiseen ollaan annettu tuoreita suosituksia (esimerkiksi WHO 2019) ja lisäksi kyseessä tuntuu olevan tulevaisuuden työkenttä, sillä löydettyjen hyvinvointivaikutusten takia taidetta ja kulttuuria ollaan viemässä yhä enemmän ja enemmän sosiaalipalveluiden asiakkaille sillä heidän koetaan tästä hyötyvän ja toisaalta taiteilijat lisäävät työllistymismahdollisuuksiaan viemällä osaamistaan sosiaalipalveluiden kentille.

Alku vaiheessa elokuun lopussa ja syyskuun alussa 2019 yritin etsiä muilta kouluni linjoilta aiheesta kiinnostunutta työparia, sillä olisi ollut tarkoituksenmukaista toteuttaa työ moniammatillisesti. Etsintä ei kuitenkaan tuottanut tulosta, joten päädyin tekemään työn yksin. Toinen vaihtoehto olisi ollut liittää työ osaksi jotakin hanketta, mutta sopivaa hanketta ei parhaillaan ollut meneillään. Teoriaosuuden teko sujui suhteellisen mutkattomasti syksyn 2019 aikana, mutta sen jälkeen työn tekoon toi aika pitkän tauon usean kuukauden sairausloma ja työharjoittelu. Onni onnettomuudessa viivästymisessä oli kuitenkin se, että loppuvuodesta 2019 ehdittiin julkaista WHO:n tähän asti laajin tutkimusraportti moniammatillisesti toteutetun kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutuksista ja raportti olikin työni kannalta äärimmäisen antoisa. Lisäksi ehdin osallistua joulun alla Sosiaalisen taiteen innovaatioiltaan, joka käsitteli monialaista taidetta ja hyvinvointia yhdistävää toimintaa. Illan keskustelut toivat paljon hedelmällisiä ajatuksia työhön, ja tapaaminen alan ihmisten kanssa auttoi verkostoimaan työn Taikusydämeen, joka on taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin valtakunnallinen yhteyspiste. Vuoden vaihteen jälkeen tammikuu meni vielä sairastaessa, mutta sen jälkeen työ sujui mutkattomasti. Viimeistelin teoriaosuutta ja tein sen jälkeen oppaan, joista oli jo alustavaa suunnitelmaa edellisestä harjoittelustani, jossa tein perehdyttämistyön samantyyllisestä aiheesta sekä teoriaosuuden pohjalta, jota syksyllä ja talven alussa tein. Viimeinen vastoinkäyminen koitti, kun koronaviruksen takia suljettiin kirjasto, mutta onneksi tämä tuli tosi loppuvaiheessa, eikä enää vaikuttanut ratkaisevasti työn tekoon.

6.3 Työn tavoitteet ja niiden saavuttaminen

Omasta työkokemuksestani tiedän, että moniammatillisuus ei ole helppo työskentelytapa ja aloittaessani oppaan tekoa viimeistään alkoi tuntua siltä, että päätökseni tehdä opas oli oikea, sillä perehtyessäni käytännön ohjeistuksen tekoon päädyin usein tietoa etsiessäni seuraavanlaisiin hakutuloksiin: ”alueellasi ei ole toimintaa/toimintamalleja kerätään/yhteystietoja ei löytynyt” jne. Vinkkejä ja ohjeistuksia siis kaivataan, sillä äkkiseltään toiminnasta kiinnostuneesta voi jopa vaikuttaa siltä, että toimintaa ei voida järjestää omalla alueella tai että yhteistyötahoja ei ole saatavilla.

Oppaan tavoite on estää tilanteiden syntyminen, jossa kulttuuri- ja taidetoiminnan järjestäminen estyy käytännön toteutuksen haasteiden takia. Näin voi käydä esimerkiksi tilanteessa, jossa palvelutalon asiakkailta on tullut toive saada kulttuuripainotteista toimintaa arkeensa, mutta yksikön työntekijät eivät tiedä mistä taiteilijan voisi tilata yksikköön järjestämään toimintaa tai miten varat saisi riittämään toiminnan järjestämiseksi.

Muita työni tavoitteita ovat sosiaalialantoimijan valtauttaminen monialaiseen hyvinvointikulttuurin toiminnan järjestämiseen. Tätä tarvitaan esimerkiksi tilanteissa, jossa omalla paikkakunnalla ei parhailtaan ole menossa mitään hanketta, joka toisi toiminnalle valmiit puitteet. Oppaan ohjeiden avulla työntekijä voi itse järjestää esimerkiksi omassa yksikössään taidetoimintaa ja etsiä vaikkapa toiminnalle rahoitusta tai halutessaan hän voi ottaa avukseen työharjoittelijan, jonka voisi perehdyttää toiminnan järjestämiseen. Itse tein valtaistavan työharjoittelun näissä merkeissä ja käynnistin harjoitteluparini kanssa omalla paikkakunnallani Kulttuurikaveri toiminnan järjestäjätahojen kanssa ja harjoittelun aikana esimerkiksi etsimme alueelta yhteistyötahoja.

Oppaan tavoitteena on jäsentää ja tuoda yhteen informaatiota, sillä tiedetään, että yksi monialaisen kulttuuri- ja taidetoiminnan este on vaikeasti löydettävissä oleva pirstaleinen tieto. Teoriaosuudessa tavoitteenani on ollut lisätä ymmärrystä siitä, millainen asema taiteella ja kulttuurilla on nykyään esimerkiksi kunnan palveluissa, jotta sosiaalialantoimija osaisi työskennellä taide- ja kulttuurilähtöisesti uudistuvissa moniammatillisuuteen tähtäävissä palvelurakenteissa. Tavoitetta pyrin

saavuttamaan käsittelemällä teoriaosiossa kuntien terveyden edistämistyötä kulttuuripalveluiden näkökulmasta, ihmisten kulttuurin ja taiteen harrastamisen nykytilannetta yhteiskunnassamme. Tällä tähtäsin isompaan tavoitteeseen, missä sosiaalialan toimija olisi kykenevä tekemään muutoksia nykyiseen taide- ja kulttuuritarjontaan kulttuurin ja taiteen saavutettavuuden edistämiseksi.

Etäisempi, ei ihan yhtä keskeinen tavoite kuin muut, oli myös tukea hyvinvointiyhteiskunnan rakentamista uudenaikaisen suuntauksen mukaisesti, jossa koulutus ja kulttuuri ovat keskeisessä asemassa. Suuntaus uudistaa omalta osaltaan sosiaali- ja terveysalan koulutusta yhteistyölähtoisemmäksi taide- ja kulttuurialojen kanssa ja siksi taide ja kulttuuri ovat saaneet enemmän jalan sijaa sosiaali- ja terveysaloilla. Tietysti näin isoa tavoitetta voi yhdellä työllä saavuttaa, mutta omalta osaltaan työ tutkailee aiheen nykytilaa ja esittelee joitakin kehittämisideoita ja jatkotoimenpiteitä.

Ennen kaikkea olen halunnut valtaistaa sosiaalialan ammattilaista tulevaisuuden työelämään, mitä työni aihepiirin koen olevan, ja antaa tärkeää informaatiota taiteen ja kulttuurin merkityksistä ja hyvinvointivaikutuksista sosiaalipalveluissa. Tässä ideana on ollut se, että uuden tietämyksen valossa työntekijä voi tietoisesti tuoda työhönsä tekijöitä, jotka lisäävät asiakkaiden hyvinvointia, kuten osallisuutta ja niitä tekijöitä, jotka vähentävät syrjäytymistä. Tätä tavoitetta lähdin saavuttamaan tekemällä toiminnallisen opinnäytetyön, jossa tavoitellaan käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista ja toiminnan järjestämistä ammatillisessa työkentässä (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9). Omassa työssäni nämä ovat oppaassa esiteltyt menetelmät kulttuurihyvinvoinnin tuottamiseksi. Lopullinen arvosana kertoo, miten hyvin onnistuin tavoitteen saavuttamaan.

Ammattikulttuureissa on paljon tietoja ja taitoja, joita voi olla vaikea tavoittaa ilman erillistä selvitystä (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9). Niin teoriaosuus kuin lopputuotokseni on vastineeni ja tavoitteeni vastata edellä mainitun selonteon tarpeelle, sillä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista on olemassa paljon eri tietoa lukuisissa eri tutkimuksissa. Käytännössä hyväksi havaittuja toimintamalleja on paljon erillään esimerkiksi hankkeiden loppuraporteissa ja olen työlläni halunnut yhteen kokoavasti tuoda omalla selvitykselläni näitä tiedoksi sosiaalialantoinijoille. Ilman yhteen kokoamista saattaa taide- ja kulttuuritoiminnan järjestämiseen

tarvittava tieto olla turhan vaikeasti löydettävissä lukuisissa eri lähteissä ja yritänkin työlläni helpottaa käytännön työskentelyä ja säästää työntekijän tiedon hakuun kuluvaan aikaan. Monien tavoitteiden toteutumisen onnistuneisuutta on vaikea arvioida välittömän palautteen puuttuessa oppaan käyttökelpoisuudesta.

6.4 Palaute

Edellisessä harjoittelun perehdyttämiskansiossa pyrimme huomioimaan toiminnan kehittymisen ja pyrimme tekemään kansiota helposti päivitettävän. Vaikka tätä raportointiosuutta kirjoittaessani minulla ei ole välitöntä palautetta oppaan toimivuudesta, olen pyrkinyt kuitenkin myös tämän kehittämistyön kohdalla takaamaan päivitettävyyden ja tietojen ajankohtaisuuden siten, että opas olisi tilattava tuote. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että minulla on oppaasta päivitettävä verkkoversio, ja teetätän fyysisiä kappaleita tilausten mukaan niin, että ennen teettämistä voin tarvittaessa päivittää oppaan sisältöä. Siksi liitteissä on osa oppaan sisällöstä, mutta ei koko työtä. Näin lukija saa käsityksen oppaan sisällöstä ja tietää mitä tilaa. Mikäli koko opas julkaistaisiin kokonaisuudessaan työn ohessa, vanhentuisi se todennäköisesti aika pian alati muuttuvassa ja kehittyvässä monitoimijaisessa kentässä. Mikäli tilaajilta tulee palautetta, voi työtä päivittää myös palautteiden pohjalta. Olen pyrkinyt tekemään oppaasta mahdollisimman ajankohtaisen siten, että olen perehtynyt saman tyyppisiin töihin sekä saatavilla oleviin suosituksiin ja ohjeistuksiin erityisesti sosiaalitoimijoiden, mutta myös taiteilijoiden kuin kulttuurituottajienkin osalta, mitä tulee moniammatillisen kulttuurihyvinvoinnin järjestämiseen. Valtaistavassa työharjoittelussa Kulttuurikaveritoiminnassa emme valitettavasti päässeet näkemään tai saaneet palautetta, kuinka hyvin kansio auttoi ottamaan haltuun toiminnan järjestämisen harjoittelun päätyttyä. Tämä jäi harmittamaan ja siksi tämän oppaan kohdalla toivon tilaajakäytännön tarjoavan mahdollisuuksia muokata työtä niin palautteiden kuin muuttuvien käytänteiden ym. osalta.

7 POHDINTA

7.1 Johtopäätökset

Opinnäytetyön alkuasetelmassa mietittiin millaisia kulttuuri- ja taidelähtöisiä palveluita tai tuotteita sosiaalialan toimija voisi tarjota asiakkailleen yhteistyössä taide- ja kulttuurialojen kanssa ja millä menetelmillä sekä mitä sosiaalisia hyvinvointivaikutuksia tällaisella kulttuuri- ja taidetoiminnalla voidaan aikaansaada sosiaalipalveluiden asiakkaille.

Opasta taustoittaa teoriaosuus, jossa kerrotaan, että sosiaalipalveluiden asiakkaille tarjottava kulttuuri- ja taidelähtöinen palvelu voi olla esimerkiksi taidepankin kautta tilattava taidepalvelu tai taiteilijavierailu. Koska varsinkin taiteilijavierailut olivat ehdottomasti käytetyin tapa tuoda taidetta ja kulttuuria sosiaalipalveluiden asiakkaille olisi hyvä, että sosiaalialan työntekijä osaisi tämän tuotantomallin. Siksi oppaan ensimmäinen moniammatillinen tuotantomalli ohjeistaa taiteilijan/taidepalvelun tilaamiseen alusta loppuun. Valtiovallantaholta tulevat kulttuuripoliittiset ohjeistukset ja suositukset liittyvät kulttuurihyvinvointia kiinteäksi osaksi sosiaalialaa. Kuitenkaan kaikilla sosiaalialan työntekijöillä ei ole omakohtaista halukkuutta ja/tai osaamista taiteen saralla. Tämä ei kuitenkaan poista hyvinvointikulttuuriin liittyviä suosituksia sosiaalipalveluissa. Näin ollen oppaan taidepalvelun ja taiteilijan tilaajamalli on omiaan ratkomaan tätä pulmaa. Teoriaosiossa tuotiin myös esille, että tyypillinen yhteistyömalli kulttuuri- ja taidetoimijoiden kanssa on työparimalli. Ensimmäinen osio opastaa omalta osaltaan tähänkin ja pitääkseni oppaan sisällön selkeänä, en koostanut sitä lukuisista eri yhteistyömalleista, vaan pyrin löytämään sellaisia, jotka taipuisivat monenlaiseen yhteistyön. Kun taiteilija on tilattu esimerkiksi palvelutaloon, taiteilija ei tyypillisesti työskentele palvelutalossa yksin, vaan hänen työparinaan on sosiaali- ja/tai terveysalan ammattilainen. Teoriaosassa todetaankin, että taide- ja kulttuurialan toimijat kokevat usein, että kulttuuripalveluita tuottaessa tietämys erityisryhmistä korostuu niin paljon, että näiden ryhmien kanssa työskenteleminen vaatii enemmän sosiaalista, kuin kulttuurin tuottamisen osaamista. Oppaassa työparityöskentelyyn liittyviä seikkoja on huomioitu siis taiteilijan/taidepalvelun tilaus -osiossa, mutta

myös asiakkaan rooli ja huomioiminen osiossa. Oppaassa kehoitetaan esimerkiksi suunnittelemaan jo etukäteen, kuka olisi vastuussa tiedottamaan osallistujien erityispiirteistä, kuka valmistelee asiakkaat taidetoimintaan, keneltä saa apua haastaviin asiakaskohtaisiin työskentelyn aikana ja että sosiaalialan työntekijä osaa antaa taiteilijalle työrauhaa ja tilaa toimia, vaikka hän onkin tärkeä tuki asiakastyössä.

Yhteistyö taide- ja kulttuuritoimijoiden kanssa voi tapahtua myös hankelähtöisesti, jota kuvataan teorian taiteen ja kulttuurin tuotantomallit sosiaalialalla -osiossa. Kulttuurin ja taiteen osalta teoriassa onkin tuotu esille, että kulttuurin toteuttaminen nykyisten säädösten ja lakien mukaan tasa-arvoisesti vaatii yhtymäkohtien löytämistä normaaliin arkeen ja että taiteesta tulisi tehdä esteetöntä ja erilaiset asiakastarpeet huomioivaa. Teoriassa kerrotaan, että kuitenkin päihdekuntoutus, kuntoutuskeskukset ja terveyskeskukset ovat jääneet muita tahoja selvästi vähäisemmälle huomiolle. Sosiaalipalveluiden piirissä on myös muitakin tahoja, jotka ovat perinteisellä tavalla tuotetun ja esitetyn taiteen ja kulttuurin ulottumattomissa. Koska tasa-arvon lisääminen on vahvasti suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan ja modernin taide- ja kulttuuritoiminnan piirre, on sosiaalialan työntekijän tärkeää osata tuoda taidetta ja kulttuuria asiakkailleen tasa-arvoisesti. Teoriaosuuden tasa-arvoisuutta koskevia huomiota vastaa oppaassa hanketyö -osuus. Hankkeet sopivat erityisesti toiminnan kehittämiseen ja tasa-arvon lisäämiseen. Oppaassa ohjeistetaan huomioimaan työn lähtökohdat niin, että hanke suuntautuu jo alkuvaiheissaan taide- ja kulttuuritoimintaa eniten tarvitseville. Oppaassa on kerrottu erityisistä työkaluista sopivien kohderyhmien löytämiseksi. Hankkeiden avulla on aiemmin kehitetty tasa-arvoa lisäävää taide ja kulttuuritoimintaa esimerkiksi liikkuva auto -idealla syrjäseuduilla.

Mitä muuta moniammatilliset taiteen ja kulttuurin tuotantomallit voisivat olla? Teoriaosassa tuodaan esille, että taidetta voidaan paketoita erilaisiksi palveluiksi ja että näitä voidaan yhdistellä toisiinsa monin tavoin: käytännössä tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi sarjakorttia tai yrityksen muutospakettia. Teoriaosassa kuvataan, että tämä on mitä todennäköisemmin tulevaisuuden taiteen ja kulttuurin tuotantotapa sosiaalipalveluiden asiakkaille. Sosiaalista innovointikykyä tarvitaan, sillä kuten aiemmin todettiin, kaikki sosiaalipalveluiden asiakkaat eivät saavuta

riittävästi nykyistä taide ja kulttuuritarjontaa. Koska tasa-arvoisesti ja esteettömästi hyvinvoinnin tuottaminen taiteen ja kulttuurin avulla on vahvasti suositeltua monen eri tahon suunnalta ja se on modernin taiteen ja kulttuurin yksi tunnuspiirre, eivät entiset taiteen ja kulttuurin harrastamiseen ja muuhun osallistumiseen olevat mahdollisuudet yksistään riitä, vaan on kehitettävä uutta. Teoriaosa valaisee asiaa kertomalla, että nykyisten kouluverkostojen toiminta, kulttuurin harrastamiseen pääsyyn painottuminen liiaksi tiettyihin ikäluokkiin (lapset ja nuoret) sekä erikoistumisen & taidevalmiuksien varaan jääminen ja kuntien väliset erot harrastusmahdollisuuksien suhteen sekä harrastuksien kalleus ovat nykyisen taide ja kulttuuritoiminnan ongelmakohtia ja eivät siksi yksinään riitä. Tasa-arvon ja hyvinvoinnin tasaisesti jakautumisen takaamiseksi on tehtävä uusia taide- ja kulttuuri-innovaatioita, ja koska tasa-arvo ja hyvinvointi ovat myös sosiaalialan tavoitteita, on perusteltua, että sosiaalialan työntekijä osaisi kehittää moniammatillisesti taide- ja kulttuuripalveluita sekä -paketteja. Näin ollen teorian pohjalta oppaaseen valikoitui moniammatillisen kulttuurihyvinvointipalvelun/kulttuuripaketin laadintaosio, jolla voidaan suunnitella monenlaisia hyvinvointia tuottavia taide- ja kulttuuripalveluita ja -paketteja sosiaalipalveluiden asiakkaille.

Taide- ja kulttuuritoiminnalla saavutettavat hyvinvointivaikutukset nimettiin teoriaosassa yksinäisyyden vähentämiseksi, sosiaalisen sitoutumisen edistämiseksi, sosiaalisen pääoman lisäämiseksi, konfliktien ratkaisemisen kyvyksi, empatiaan pystyvyyden tukemiseksi, etnisiä jännitteiden vähentämiseksi, etnisten ryhmien välisiä suhteiden parantamiseksi, kyvykkyudeksi pärjätä ja tehdä päätöksiä muuttuvissa elämän tilanteissa, kyvyksi tunnistaa omia vahvuuksia ja luottaa omiin kykyihinsä, kriiseistä ja elämänmuutoksista paremmin selviytymiseksi ja väyläksi poistaa itseen liittyviä negatiivisia rajoittavia käsityksiä. Hyvinvointivaikutuksia voidaan saavuttaa tuomalla sosiaalipalveluiden asiakkaille taide- ja kulttuurikokemuksia ja oppaan tarkoitus on valtauttaa sosiaalialantöntekijää kyseisen toiminnan järjestämiseen erilaisin menetelmin.

7.2 Lähteiden arviointi

Työssä käytettyjä lähteitä arvioidakseni pidän niitä luotettavina, tosin mainittakoon, että opasta tehdessäni minua hieman epäilytti tietopankkien käyttö, sillä ne ovat periaatteessa kenen tahansa täydennettävissä olevia. Pidän kuitenkin käyttämäni tietopankkien ylläpitäjiä luotettavina tahoina koulutuksensa ja perehtyneisyytensä suhteen, joten en nähnyt sen takia ongelmaa tietopankkien käytön suhteen. Yksi päälähteeni oli WHO:n raportti (2019), jota uskalsin suosia sen poikkeuksellisen kattavuuden tähden, raporttia kun taustoittivat yli 900 tutkimusjulkaisua ja yli 3000 yksittäistä tutkimusta. Käyttämäni lähteet ovat mielestäni muuten monipuoliset, mutta näin loppuvaiheessa jäi mietityttämään olisiko minun kuitenkin pitänyt erikseen haastatella jotakuta aihepiirini asiantuntijaa, mistä olisin saanut oppaan tekoon käytännön näkökulmaa, mutta toisaalta käymäni keskustelut vapaa-ajalla aihepiiristä työkokemusta omaavien kanssa sekä oma työkokemukseni toi kuitenkin mielestäni riittävästi ymmärrystä käytännön työhön kuten myös lähteinä käytetyt raportit, kuten esimerkiksi moniammatillisten hankkeiden loppuraportit.

7.3 Jatkotoimenpiteet

Edellä kuvatut johtopäätökset ovat etsimiäni vastauksia työn alku asetelmasta nousseisiin kysymyksiin, mutta koen tärkeäksi nostaa työstä esille myös sellaisia johtopäätöksiä, jotka kertovat mielestäni kannattavista jatkotoimenpiteistä. Koulutuksen osalta olisi tärkeää lisätä yhteiskoulutusta sosiaali- ja terveysalan ammatteihin johtavien koulutusten ja kulttuuri-, taide- ja opetusalojen suhteen yhteistutkintojen ja täydennyskoulutusten kautta. Informaatiota taiteen ja kulttuurin sosiaalisista hyvinvointivaikutuksista tulisi jakaa jatkossa enemmän sosiaalialan toimijoille. Moniammatillisten toimintamallien osalta jatko toimenpiteenä on tähänastisten lukuisten hankkeiden lisäksi pyrkimys pitkäkestoisiin ja pysyviin toimintamalleihin. Avuksi on suotavaa ottaa kunnallisten strategioiden lisäksi valtion poliittisia strategioita. Tulevaisuudessa kannattaa edelleen pitää yllä hankkeissa hyväksi havaittujen toimintamallien tiedottamista ja tallettamista. Yhteistyörakenteita voitaisiin turvata poikkisektorisesti rahoittamalla. Taide- ja kulttuuritoiminnassa tulisi jatkossa kiinnittää huomiota siihen, että toiminta tulisi

läheemmäksi arkea ja olisi luonteeltaan nykyistä tasa-arvoisempaa. Nykyiset harrastusmahdollisuudet sekä taide- ja kulttuuritoiminnan verkostot painottavat liikaa erikoistumista ja tavoittelevat pääsääntöisesti valmennusperiaatteella taitotason nostamista. Myös saavutettavuutta tulisi parantaa, sillä kuntien välillä on isoja eroja taide- ja kulttuuritarjonnassa ja monet harrastukset ovat liian kalliita vähävaraisille ja siksi vähävaraisille suunnattuja taide- ja kulttuuritoiminnan harrastuskäyttöön suunnattuja passeja ja kortteja tulisi ottaa maantieteellisesti laajemmin käyttöön taloudellisten esteiden poistamiseksi. Viimeiset jatkotoimenpidesuositukset koskevat kunnan järjestämää taide- ja kulttuuritoimintaa. Keskeisimmiksi jatkotoimenpiteiksi nostaisin toiminnan tavoitteiden toteutumisen seurannan ja henkilöstöressurssien määrän lisäämisen.

LÄHTEET

- Arajärvi, M., Hovatta, A-E., Leinonen, L., Mönkkönen, K., Salokangas, K. & Tusa, N. 2019. Moniammatillisen vuorovaikutuksen tarkastelua. Teoksessa: T., Kekoni (toim.), K., Mönkkönen (toim.) & A., Pehkonen (toim.). Moniammatillinen yhteistyö: Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus, 47-88.
- Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo, M. & Korhonen, P. 2007. Taide keskellä elämää. Kiasman julkaisuja 106/2007.
- Brandenburg, C. 2008. Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä: näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön. [Verkojulkaisu]. Opetusministeriön julkaisuja 2008:12, 11. [Viitattu 12.2.2020]. Saatavana: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79051/opm12.pdf?sequence=1>
- Bronstein, L. 2003. A model for interdisciplinary collaboration. Social work. 48:3, 297-306.
- Buure, M., Heikkilä, M. & Paakki, M. 2014. Kulttuuripalvelut vanhuspalvelujen paletissa – esiselvityshankkeen loppuraportti. [Verkojulkaisu]. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 12. [Viitattu 30.3.2020]. Saatavana: <https://docplayer.fi/1797580-Kulttuuripalvelut-vanhuspalvelujen-paletissa-esiselvityshankkeen-loppuraportti.html>
- Del Maso, R. 2004. Kulttuurin muuttuvat merkitykset sosiaalialan työssä: kolme ajankuvaa. Teoksessa: A., Jämsén (toim.) & T., Kukkonen (toim.). Voimavirtaa arkeen: Taide ja kulttuuri sosiaalialan työssä. Joensuu: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Pohjoiskarjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja. C. Tiedotteita 19. 23-27.
- Engeström, Y., Engeström, R. & Kärkkäinen, M. 1995. Oppiminen ja ongelmaratkaisu monimutkaisissa työtehtävissä. Monikontekstisuus ja rajanylitykset asiantuntijakognitiossa. Aikuiskasvatus 1/1995, 14-27.
- Hirvonen, J., Hujala, A., Kekoni, T., Laulainen, S. & Mönkkönen, K. 2019. Moniammatillisuus käsitteinä ja käytänteinä. Teoksessa: T., Kekoni, K., Mönkkönen & A., Pehkonen (toim.). Moniammatillinen yhteistyö: Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus, 15-46.
- HYKE -kehittämisohjelma 2008-2011.
- Isotalo, M. 2013. Taiteen käyttö hyvinvointialalla Suomessa. Teoksessa: K., Malte-Colliard (toim.) & M., Lampo (toim.) Voimaa taiteesta: malleja taiteen soveltamiseen hyvinvointialalla. Tampere: Tampereen yliopisto, 10-12.

- Janhila, L. & Tikkaaja, O. 2018. Hyvän välitystoiminnan elementit. Teoksessa: M., Hautio (toim.), L., Janhila (toim.) & O., Tikkaaja (toim.). Välikäsiä vai välittämistä: soveltavan taiteen välitystoimintaa suunnittelemassa. [Verkkajulkaisu] Turku: Hyvinvoinnin välitystoimisto, 48-62 [28.3.2020]. Saatavana: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/143437/978-952-456-299-7.pdf?sequence=1>
- J 2001/5. artikla. Unescon kulttuurista moninaisuutta koskeva yleismaailmallinen julistus.
- J 1989/27. artikla. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus.
- Jumppanen, A. & Suutari, T. 2013. Hyvinvointia kulttuurista – esimerkkejä kulttuuritoimijoiden sekä sosiaali- ja terveyssektorin yhteistyöstä Etelä-Pohjanmaalla. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Helsingin yliopisto. Raportteja 100. [Viitattu 28.3.2020]. Saatavana: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/228156/Raportteja100.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Karvinen, A. 1996. Hajoaako sosiaalityö? – Havaintoja sosiaalityön ammatillisesta asiantuntijuudesta. Teoksessa: A., Metteri (toim.). Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Helsinki: Edita, 32-50.
- L 08.02.2019/166. Laki kuntien kulttuuritoiminnasta.
- Laitinen, L. 2017. Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. [Verkkajulkaisu]. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46. [Viitattu 28.3.2020]. Saatavana: <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166166.pdf>
- Levanto, Y., Naukkarinen O. & Vihma, S (toim.). 2005. Taiteistuminen. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu. B. 79.
- Liikanen, H-L. 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia: ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014. Opetusministeriö: Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.
- Liikanen, H-L. 2003. Taide kohtaa elämän – Arts in hospital – hanke ja kulttuuritoimintatäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Helsinki: Otava.
- Lilja-Viherlampi L., Rosenlöf A. & Tanskanen I. (Ed.). 2019. Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Taide töissä: Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Mandel, B. (toim.), Laycock, J. (toim.) & Vartiainen P. (toim.) 2008. Mahdollisuuksista totta – taiteen ja kulttuurin tuotanto ja sosiaalisen

osallisuuden haaste: EAM – ohjelman asiantuntijoiden kyselytutkimus. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu ja EAM. B. Raportteja ja selvityksiä 11.

- Malte-Colliard, K. & Lampo, M. 2013. Soveltavan taiteen palveluita hyvinvointialalle. Teoksessa: K., Malte-Colliard (toim.) & M., Lampo (toim.). Voimaa taiteesta: malleja taiteen soveltamiseen hyvinvointialalla. Tampere: Tampereen yliopisto, 16-20.
- Metropolian uutinen. 27.11.2019. Luovuus ja taide kuuluvat ratkaisujen tuojina kaikille - Metropolia ja Taideyliopisto uudenlaisen yhteistyön suunnannäyttäjinä. [Verkkosivu]. Helsinki: Metropolia. [Viitattu 12.2.2020]. Saatavana: <https://www.metropolia.fi/fi/metropoliasta/ajankohtaista/uutiset/luovuus-ja-taide-kuuluvat-ratkaisujen-tuojina-kaikille-metropolia-ja-taideyliopisto-uudenlaisen-yhteistyon-suunnannayttajina>
- Metteri, A. 1996. Elämme muutosta, jossa yhteistyö on perusteltu valinta ja realistinen mahdollisuus. Teoksessa: A., Metteri (toim.). Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Helsinki: Edita, 9-14.
- Metteri, A. 1996. Arjen tieto ja sosiaalityö terveydenhuollon moniammatillisessa työryhmässä – tietojen yhteensovitus. Teoksessa: A., Metteri (toim.). Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Helsinki: Edita, 143-157.
- Metteri, A. & Peltoniemi, H. 1994. Keskustelua ammatillisesta vastuunjaosta ja vastuunotosta. Sosiaalityöntekijä no. 7, 27-28.
- Ojuri, A. 1996. Moniammatillisen yhteistyö ja organisaatiokulttuuri. Teoksessa: A., Metteri (toim.). Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Helsinki: Edita, 116-128.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. Ei päiväystä. Kuntien kulttuuritoiminta. [Verkkosivu]. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Viitattu 25.3.2020]. Saatavana: <https://minedu.fi/kuntien-kulttuuritoiminta>
- Opetusministeriö. 1992. Kupoli – kulttuuripolitiikan linjat. Komiteamietintö 1992:36.
- Opetusministeriö. 2002. Taide on mahdollisuus. Ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi. Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta TAO.
- Opetusministeriö. 2003. Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta. Opetusministeriön julkaisuja 2003:20.
- Opetusministeriö. 2005. Kolmepuheenvuoroa luovuuden edistämisestä. Luovuusstrategian osatyöryhmän raportti. Opetusministeriön julkaisuja 2005:35.

- Pohjola, A. 1993. Asiakas sosiaalityön määrittäjänä. Teoksessa: H., Granfelt J., Jokiranta, S., Karvinen, A-L., Matthies. & A., Pohjola (toim.). Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 59-95.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 24.04.2019. Kulttuuri ja taide hyvinvoinnin edistäjinä sosiaali- ja terveydenhuollossa, työelämässä ja koulutuksessa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:34.
- Suomen kuntaliitto. 2007. Sivistyksen suunta. Riktlinjer för bildning. Suomen Kuntaliiton sivistyspoliittinen ohjelma. Helsinki.
- Suomen virallinen tilasto (SVT). 2002. Vapaa-ajan osallistuminen 2002 [verkkosivu]. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 12.10.2019]. Saatavana: <http://www.stat.fi/til/vpa/>
- Taiteen hyvinvointivaikutusten toimintamalleja. Ei päiväystä. Toimintamallit. [Verkkosivu]. Turku: Taikusydän. [Viitattu 12.2.2020]. Saatavana: <https://taikusydan.turkuamk.fi/tietopankki/toimintamallit/>
- TEAvisarin tiedote. 11.10.2019. Kulttuuri on tullut osaksi kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä. [Verkkojulkaisu]. Tampere: TEAvisari. [Viitattu 17.2.2020]. Saatavana: <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/tiedote/92>
- TEAvisarin käyttäjäopas. Päivitetty 14.11.2019. Tiedonkeruut. [Verkkojulkaisu]. Tampere: TEAvisari. [Viitattu 17.2.2020]. Saatavana: <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/tiedonkeruut>
- TEAvisarin käyttäjäopas. Päivitetty 27.11.2019. Tietojen hyödyntäminen. [Verkkojulkaisu]. Tampere: TEAvisari. [Viitattu 17.2.2020]. Saatavana: <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/hyodyntaminen>
- Tedre, S. 1996. Vanhusten kotipalvelu huolenpitoverkoston solmukohtana. Teoksessa: A., Metteri (toim.). Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Helsinki: Edita, 104-114.
- Vilhunen, A-L. 2014. Taidetta ja pullakahvia: taidetoiminnan käsikirja muistisairaiden hoitajille. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diakonia-ammattikorkeakoulunjulkaisusarja. D. Työpapereita 67.
- Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Yhteenveto WHO:n raportista. 7.12.2019. Maailman terveysjärjestö WHO:n raportti taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksista. [Verkkosivu]. Turku: Taikusydän. [Viitattu 12.2.2020]. Saatavana: <https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/maailman-terveysjarjesto-whon-raportti-taiteen-ja-kulttuurin->

[terveysvaikutuksista/?utm_campaign=unspecified&utm_content=unspecified&utm_medium=email&utm_source=email](#)

World Health Organization. 2019. Intersectoral action: the arts, health and wellbeing. [Verkojulkaisu]. The WHO Regional Office for Europe. [Viitattu 30.3.2020] Saatavana: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0015/413016/Intersectoral-action-between-the-arts-and-health-v2.pdf?ua=1

World Health Organization. 2019. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. [Verkojulkaisu]. World Health Organization. [Viitattu 30.3.2020] Saatavana: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf>

LIITTEET

Liite 1. Esimerkkisivu oppaan sisällöstä

Liite 2. Esimerkkisivu oppaan sisällöstä

Liite 3. Esimerkkisivu oppaan sisällöstä

Liite 1. Esimerkkisivu oppaan sisällöstä

TYÖSKENTELY HANKKEESSA

- Suuntauksena on ollut pyrkiä pois liiasta kulttuurihyvinvointitoiminnan lyhytaikaisuudesta. Jotta kestäviä toimintamalleja voidaan luoda, **kannattaa hankkeissa havaittuja hyviä käytänteitä tallettaa valtakunnallisiin ideapankkeihin**. Niitä löytyy esim. Taikusydämen ja Innokylän sivuilta.
- **Moniammatillisia hankkeita voi toteuttaa esim. netissä olevissa yhteisissä hanketyöskentelytiloissa, kuten esim. Innokylässä**. Avoimuus helpottaa kumppanuutta ja netin välityksellä hyviä käytäntöjä on helppo jakaa muillekin.
- **Innokylän hankkeet-työkalulla voitte suunnitella ja toteuttaa hanketta sekä raportoida tuloksia. Hankepankissa niin työsuunnitelma, loppuraportti sekä muu hankkeeseen liittyvä materiaali on talletettuna samaan paikkaan**. Kun hanke on kuvattuna Innokylään, ovat tulokset tallella myös hankkeen päätyttyä.
- Kun tähtäimenä on moniammatillisuus, on hanketoiminta oiva mahdollisuus luoda uusia yhteistyösuhteita ja -verkostoja, jotka ovat tärkeä osa hanketoimintaa. Hankeen jälkeen uusista yhteistyösuhteista ja -verkostoista on helpompi kehittää pysyviä toimintamalleja kuin ilman hanketta. Jotta pysyviä yhteistyörakenteita saataisiin aikaan, on tärkeää tehdä kaikille osapuolille hankkeen tavoitteet selviksi alusta alkaen. Jos yhteistyötahona on esim. kunta, kannattaa painottaa sitoutumista toimintaan myös hankkeen päätyttyä. Tämä siksi, että kunnat ovat saattaneet tottua samaan hankkeen maksatusosuudellaan halpoja palveluita, eikä yhteistyö välttämättä ole itsestäänselvyys, jos palvelusta koituu myöhemmin enemmän kustannuksia kuin aiemmin.
- Hanketoimintaa saattaa hankaloittaa se, että hanketta valmistelevat ja hankehakemuksen tekevät eri henkilö kuin hanketta vetämään palkattu henkilö. **Jos mahdollista, kannattaa hankkeen henkilöstö pitää mahdollisimman yhtenäisenä** ja välttää tehtävien pirstaloitumista liian monelle taholle.

Liite 2. Esimerkkisivu oppaan sisällöstä

- Osoitteesta www.taike.fi löytyy kohdasta toimialueet alueellisesti jaettavia apurahoja ja avustuksia prosenttiperiaatteen mukaisille hankkeille. Taiken toimikunta vastaa Taiken alueiden ja lastenkulttuurin apurahoista. Apurahat ja avustukset ovat jaettuna kolmeen osioon:
 - Haettavana nyt
 - Apurahat yksityisille
 - Avustukset yhteisöille

Jokaisesta osiosta löytyy tiedot siitä, kuka on soveltuva hakijaksi, mihin rahoitus on tarkoitettu ja milloin rahoitusta voidaan hakea.

- Suomen kulttuurirahasto <https://skr.fi/> myöntää apurahoja taidetta, tiedettä ja kulttuurielämää edistäville henkilöille, työryhmille ja yhteisöille. Kulttuurirahastolla on keskusrahasto ja 17 maakuntarahastoa.
 - apurahoille neljä hakuaikaa: tammikuu, maaliskuu, elokuu ja lokakuu
 - huomaattehan, että hakuohjeet muuttuvat vuosittain ja että useilla apurahoilla on omat hakuohjeensa sekä maakuntarahastoilla painopisteensä.
- Mikäli tarkoituksena on kehittää ja laajentaa toimintaa, antaa hanketoimintaan osallistuminen varoja työhön, jota ei omien resurssien puitteissa voida toteuttaa.
- Verkostoitumalla voi yhteistyöhankkeisiin saada rahoitusta esim. kulttuurikeskus PiiPoon kautta, joka voi hakea hankkeisiin keskitetysti yhteisrahoitusta. PiiPoo on laajasti verkottunut ja toimii yhteistyöhankkeissa luoden ja juurruttaen hyväksi havaittuja toimintamalleja ja kulttuurin- ja luovienalojen palveluja osaksi eri toimialojen arkea. Lisätietoja: <http://www.kulttuuripiipoo.fi/asiantuntijapalvelut/>

Liite 3. Esimerkkisivu oppaan sisällöstä

VALMIIN TIEDON HYÖDYNTÄMINEN

Netistä löytyy moniammatillisen kulttuurihyvinvoinnin edistämiseen tärkeää valmiiksi koottua informaatiota, jota kannattaa ehdottomasti hyödyntää:

- **TEAvisari** <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/index> kunnalliseen kulttuurihyvinvoinnin edistämiseen: palvelu tarjoaa valmiiksi analysoitua tietoa aluetasoisesti kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämistyöstä kulttuurin keinoin. Johtajille, esittelijöille ja valmistelijoille palvelu tarjoaa sähköisen tietojen hyödyntämisen - verkkokoulutuksen. Koulutus vahvistaa tiedolla johtamisen ja tiedon hyödyntämisen taitoja sekä tarjoaa käytännön esimerkkejä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä. Koulutuksen suorittanut osaa hyödyntää vertailutietoa kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä.
- **Sotkanet.fi** pitää sisällään tilastotietoja suomalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista sekä palvelujärjestelmän toiminnasta. Sivustolta löytyy tilastoja mm. taideharrastuneisuudesta. Tietoja pystyy vertailemaan mm. kunnittain, kansainvälisesti, kaavioina ja karttoina.
- **THL** <https://thl.fi/fi/> sivusto kokoaa yhteen kulttuurin ja taiteen avulla edistetystä hyvinvoinnista julkaisuja, tilastoja, dataa ja artikkeleita.
- **Taikusydän** <https://taikusydan.turkuamk.fi/> sivustolta löydät mm. toimintamalleja, työkaluja ja asiantuntijapankin.
- **Tilastokeskus** <http://www.stat.fi/> sivustolla kulttuuriin ja taiteeseen liittyviä tilastotietoja ovat esim. kulttuurisatelliitti, joka kuvaa kulttuurin asemaa osana Suomen kansantaloutta.
- **Opetus- ja kulttuuriministeriö** <http://www.minedu.fi/>

Liite 4. Esimerkkisivu oppaan sisällöstä

- **Patio** sivustolla voi tarkastella mm. taide- ja kulttuuripalveluiden valtakunnallista saatavuutta ja arvioida peruspalvelujen toteutumista
- **Arts equal** hankkeen tulokset osiosta löytyy infopaketteja, toimenpidesuosituksia ja hankkeen julkaisuja
- **Cupore** kulttuuripolitiikan tutkimuskeskuksen sivuille on koottuna cuporen julkaisuja, tilastoja, aineistoja ja tutkimushankkeita
- **Compendium** on online-tietokanta ja seurantajärjestelmä, joka antaa tietoa kansainvälisestä kulttuuripolitiikasta ja sen kehityksestä. Sivustolta löytyy mm. maaprofiileittain tietoa kulttuuripolitiikan nykyisistä rakenteista, taloudellisista näkökohdista, meneillään olevista keskusteluista, hallitusten asiakirjoista, ministerien ja muiden keskeisten edustajien raporteista, taiteilijoiden ja kulttuurituottajien tärkeistä lausunnoista ja poliittisista kampanjoista. Sivuston maaprofiiliosion hakusuodattimen avulla voit tarkastella vaikkapa valmiita raportteja poikkisektorisen työn tilasta maittain tai julkisten kulttuurilaitosten suuntauksia ja strategioita. Voit lukea maiden omilta sivuilta aihealueittain tietoja esim. taiteesta ja kulttuurikasvatuksesta tai kulttuurista ja luovista aloista. Maaprofiilien tietoja saa helposti tarkasteltavina yhteenvetoina pdf. tiedostoina. Sivustolla on myös vertailuja ja tilastoja, joiden tietoja saa helposti taulukkonäkymiin: voit helposti tarkastella esim. eri maiden suuntauksia kansainvälisessä kulttuuriyhteistyössä Euroopassa. Maaprofiilien ja tilastojen lisäksi voit etsiä tietoa myös teemoittain.